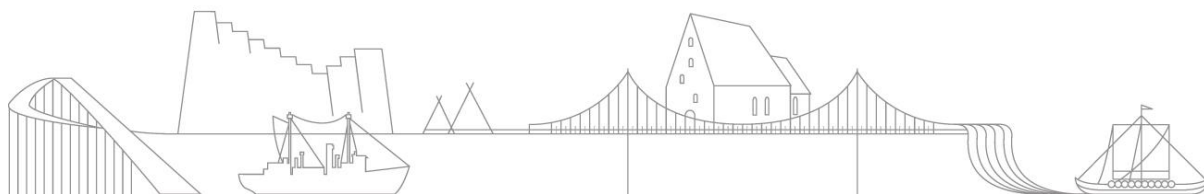
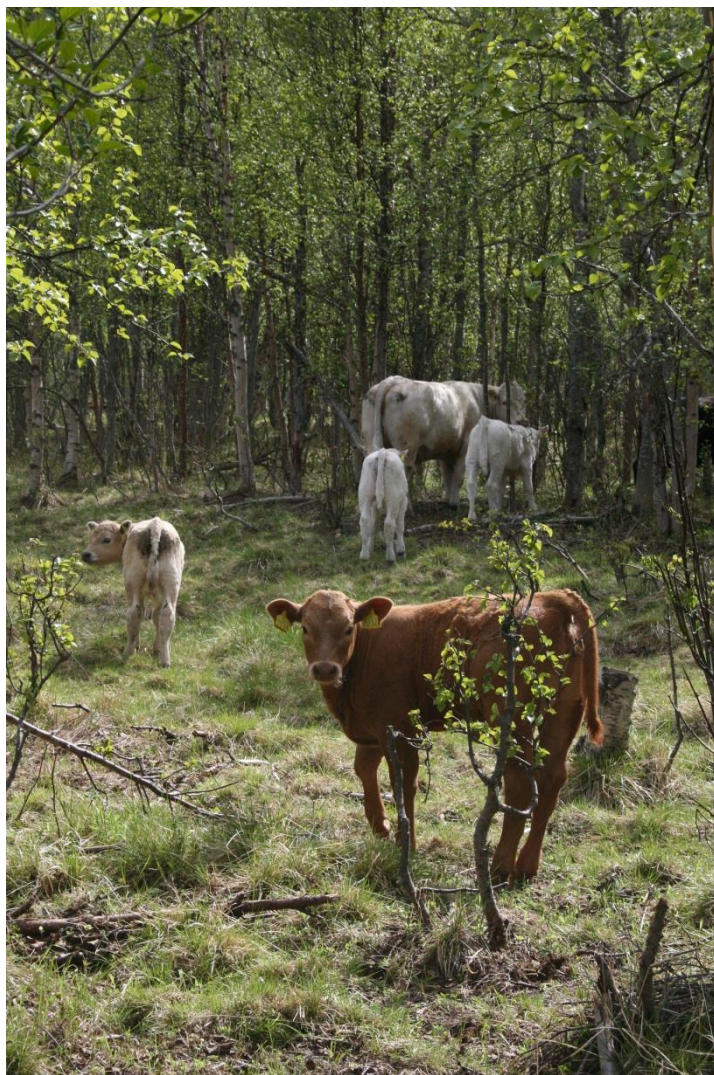

Fylkesmannen i Troms
Romssa Fylkkamánni

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms 2013-2016

Forord

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms for perioden 2013-16 er utarbeidet i samarbeid med referansegruppen for RMP i Troms bestående av representanter fra næringsorganisasjonene i landbruket, KS, Troms fylkeskommune og Sametinget og med Fylkesmannen som sekretariat og pådriver. Programmet har også vært ute på en bred høringsrunde som ga mange gode innspill.

Det nye programmet er mye likt tidligere program, men er justert noe i forhold til nye nasjonale føringer og regionale tilpasninger.

Programmet gir en oversikt over miljøtilstanden i Tromsjordbruket og peker på de største utfordringer vi i Troms har i den sammenheng. Det gir videre føringer for bruk av lokale (SMIL) og regionale (RMP) miljøvirkemidler. Bruken av disse er knyttet opp mot de største miljøutfordringer knyttet til jordbruket i fylket.

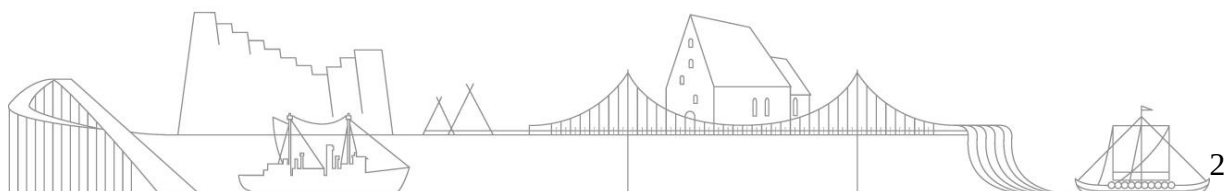
Nytt i denne programperioden er at Statens landbruksforvaltning har utarbeidet et menybasert system for hele landet hvor de regionale tilskuddene i RMP for kommende periode skal passes inn. Det er også utarbeidet et nytt, kartbasert elektronisk system for søknad og saksbehandling som skal tas i bruk fra søknadsomgangen 2013.

Alle tidligere tiltak i RMP Troms har fått innpass i den nye menyen. Det er imidlertid gjort noen justeringer på vilkår og utmålingsenhet for å få tiltakene til å passe med den nasjonale menyen.

Fylkesmannen i Troms takker alle som har bidratt med revidering av Regionalt miljøprogram for Troms, og vi håper dette blir et nyttig og tjenlig verktøy for jordbruket i fylket.

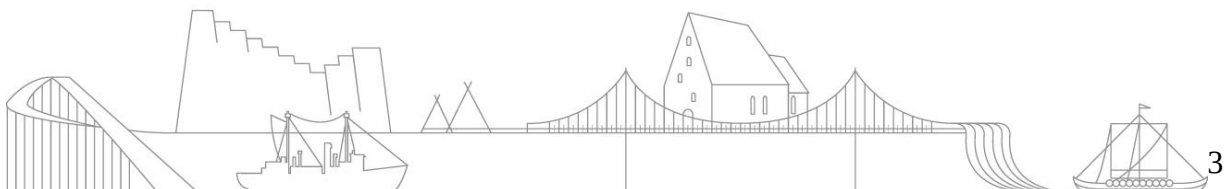
Tromsø 08.05.13

Berit Nergård Nyre
Landbruksdirektør

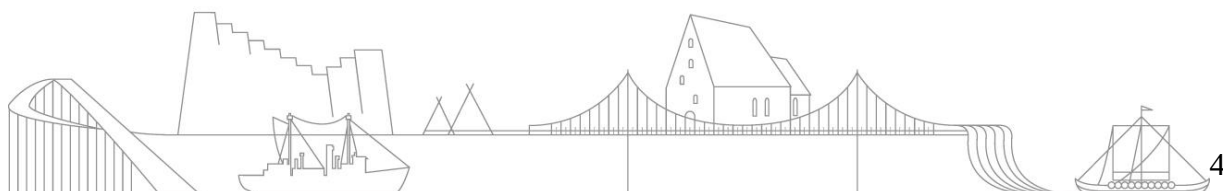

Innhold

<i>Sammendrag</i>	5
1 Bakgrunn	6
2 Organisering og prosess	8
3 Landbrukets totale miljøinnsats	9
3.1 Nasjonalt miljøprogram	9
3.2 Regionalt miljøprogram	10
3.3 Kommunale virkemidler og tiltaksstrategier	10
3.4 Miljøplan	11
4 Retningslinjer for fordeling av økonomiske virkemidler til kommunene	13
5 Status for jordbruket i Troms	14
6 Status for miljøtilstanden i jordbruket i Troms	15
6.1 Kulturlandskapet	15
6.2 Biologisk mangfold	17
6.3 Kulturhistoriske miljøer og kulturminner	19
6.4 Tilgjengelighet og friluftsliv	20
6.5 Forurensing i jordbrukslandskapet	21
6.6 Klima	22
6.7 Økologisk drift	23
7 Målsetting for regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms	25
8 Tiltak	26
<i>Nasjonal RMP-meny</i>	26
<i>RMP - meny for Troms</i>	27
<i>Miljøtema: Kulturlandskap</i>	28
Tiltak 1: Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	28
1a Jordbruksdrift på ytre kyst av Troms	28
1b Slått av kanter i jordbrukslandskapet	28
Tiltak 2 Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	29
2a Beite i bygdenært kulturlandskap	29
2b Beite på vanskelig tilgjengelige beiteområder på øyene og langs kysten	30
2c Skjøtsel av bratt areal v/beite	31
Tiltak 3 Skjøtsel av bratt areal v/slått	31
Tiltak 4 Drift av beitelag	32
<i>Miljøtema: Biologisk mangfold</i>	33
Tiltak 5a og b Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer ved slått (a) og beite (b)	33
Tiltak 6 Bevaringsverdige husdyrraser	34

<i>Miljøtema: Kulturhistoriske miljøer og kulturminner</i>	35
Tiltak 7a og b Drift av enkeltseter (a)/felleseter (b) med melkeproduksjon.....	35
Tiltak 8 Hesjing	36
Tiltak 9 Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner	36
<i>Miljøtema: Tilgjengelighet og friluftsliv</i>	37
Tiltak 10 Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet.....	37
<i>Miljøtema: Utslipp til luft</i>	38
Tiltak 11 Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel.....	38
11a Nedlegging/nedfelling.....	38
11b Bruk av slangeutstyr	38
11c Spredning med rask nedmolding	38
<i>Referanser</i>	40
<i>Vedlegg 1: Nasjonal RMP - meny</i>	41
<i>Vedlegg 2: Kystbygdene i Troms - kart</i>	45
<i>Vedlegg 3: Miljøplan trinn 2 – mal</i>	46
<i>Vedlegg 4: Skjøtsel av prioriterte kulturlandskap - mal</i>	48
<i>Vedlegg 5: Skjøtsel av kulturminner - mal</i>	50

Sammendrag

Rammene for regionalt miljøprogram (RMP) for perioden 2013-2016 kommer fram av Nasjonalt miljøprogram 2012. Der er det lagt opp til en videreføring av dagens balanse mellom nasjonale og regionale virkemidler. Det er også bestemt at tilskuddsordningene i RMP for neste periode skal utformes innenfor et sett med valg i en meny for hele landet. Hvert fylke velger et utvalg av tiltak fra menyen som gjenspeiler fylkets miljøutfordringer i landbruket.

RMP er et grunnlag for å forvalte generelle økonomiske virkemidler som tildeles Fylkesmennene som en årlig ramme fra Statens Landbruksforvaltning. RMP skal i tillegg avklare kriterier for fordeling av økonomiske virkemidler til spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) som Fylkesmannen skal fordele til kommunene.

Tilskudd til (SMIL) kan gis til tiltak som går utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Kommunene skal utarbeide egne flerårige tiltaksstrategier for bruk av SMIL-midlene. De kommunale strategiene skal følge opp utfordringene og prioriteringene i regionalt miljøprogram gjennom spesielle ordninger.

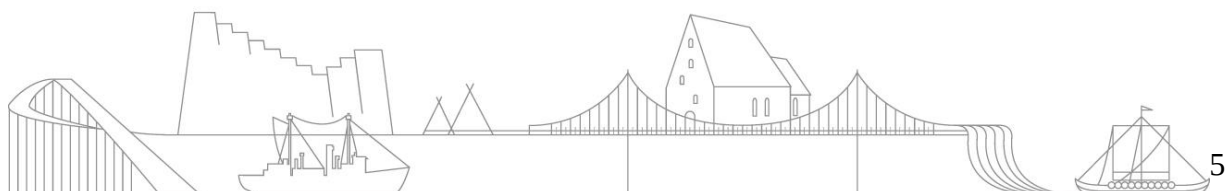
Regionalt Miljøprogram for Jordbruket i Troms 2013-2016 er utarbeidet i samarbeid mellom landbruksnæringa, regional og lokal forvaltning og Sametinget. Faglig bistand har vært innhentet fra miljøvernavdelinga hos Fylkesmannen ved behov. Fylkesmannens landbruksavdeling har vært ansvarlig for gjennomføring av arbeidet.

Hovedmålsettingen for Regionalt Miljøprogram for Jordbruket i Troms 2013 - 2016 er:
Å styrke miljøarbeidet i jordbruket og synliggjøre jordbrukets miljøinnsats i Troms.

For å nå dette målet er det utarbeidet egne tilskuddsberettigede tiltak tilpasset regionale utfordringer og forutsetninger.

Tiltakene i regionalt miljøprogram skal være forankret i seks miljøtema som kommer fram av nasjonalt miljøprogram; 1) kulturlandskap, 2) biologisk mangfold, 3) kulturhistoriske miljøer og kulturminner, 4) tilgjengelighet og friluftsliv, 5) avrenning til vassdrag, 6) utslipp til luft 7) plantevernmidler og avfall.

Troms fylke er kjennetegnet av et variert og storslagent kulturlandskap preget av lang tids jordbruksdrift. Dette landskapet er viktig for biologisk mangfold, for vår kulturhistorie og identitet, for rekreasjon og opplevelser og for verdiskaping i jordbruket og andre næringer. De fleste RMP-tiltakene er derfor rettet mot å stimulere til å holde kulturlandskapet åpent samt å ta vare på og synliggjøre enkeltelementer i kulturlandskapet. I tillegg er det utformet tilskuddsordninger rettet mot å bevare husdyrraser med sterk forankring til regionen, å legge til rette for allmenn ferdsel i og gjennom kulturlandskapet og begrense utslipp til luft.

1 Bakgrunn

I jordbruksforhandlingene i 2003 ble det med bakgrunn i Stortingsmelding nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet – regionalt og lokalt nivå* vedtatt å overføre forvaltninga av de spesielle miljøvirkemidlene til kommunene fra 2004, å innføre nasjonalt miljøprogram fra 2004 og å innføre regionalt miljøprogram fra 2005. Dette innebar overføring av ansvaret for prioritering av virkemidler fra sentralt til regionalt/lokalt nivå.

Ved innføring av regionalt miljøprogram (RMP) ble det bestemt at Fylkesmannen i samråd med næringsorganisasjonenes fylkeslag skulle utarbeide forslag til program i det enkelte fylke. Det ble lagt til grunn at fylkeskommunens politiske organer skulle trekkes inn i arbeidet med utforming av overordnede miljøprioriteringer i fylket, at arbeidet skulle skje i samarbeid med miljøfaglig kompetanse på fylkesnivå og at de regionale miljøprogrammene skulle på høring i kommunene. Betydningen av god informasjon og bred medvirkning fra øvrige samfunnsaktører ble også vektlagt.

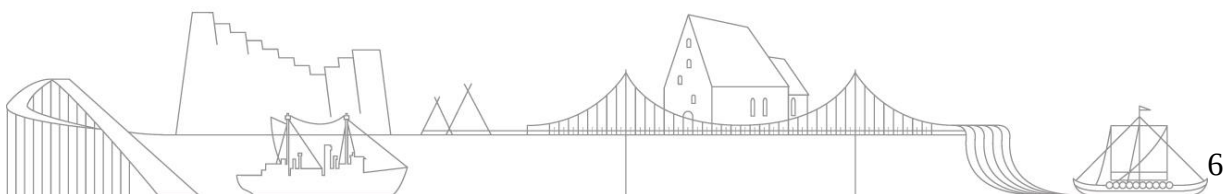
Innholdet i nasjonalt miljøprogram og rammer for de regionale programmene ble konkretisert i ”Nasjonalt Miljøprogram 2004 – *Nasjonale prioriteringer og virkemidler i jordbrukets miljøinnsats*”. Der ble det også lagt opp til en rullering av de regionale programmene hvert fjerde år.

Basert på evalueringsrapporter utført av Bioforsk, Norsk Institutt for Skog og Landskap, Norsk Institutt for Bygdeforskning og Telemarksforskning (oppsummert i Evaluering av regionale miljøprogram 2008, SLF), ble det i jordbruksoppgjøret 2008 bestemt å videreføre regionalt miljøprogram etter de hovedlinjer som ble lagt i ’1. generasjonsprogrammene’ (2004/2005), men med enkelte forbedringspunkter. Disse forbedringspunktene knytter seg først og fremst til tiltak for økt målretting av programmene.

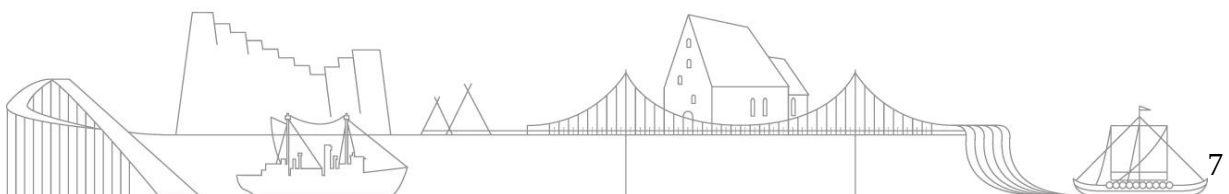
Rammene for regionalt miljøprogram for perioden 2013-2016 kommer fram av Nasjonalt miljøprogram 2012, Meld. St. 9 (2011-12, Velkommen til bords) og årets jordbruksoppgjør Prop. 1225, Jordbruksoppgjøret 2012 – endringer i Statsbudsjettet for 2012. Nasjonalt Miljøprogram angir mål og prinsipper i det nasjonale miljøarbeidet i jordbruket og angir rammer for RMP. Den angir også rammer for resultatoppfølging og synliggjøring. Regionale miljøprogram er organisert som fireårige programmer og rullering for neste periode vil foregå i 2012/13 med første søkeromgang 2013. I rulleringen høsten 2012 skal arbeidet med økt målretting av midlene til tiltak som gir mest miljønytte videreføres.

Overgang til menysystem

Det ble i jordbruksoppgjøret 2010 vedtatt å starte et arbeid med å utvikle et fagsystem som innebærer en ny elektronisk løsning for RMP, samtidig som SLF har fått oppdrag med å utvikle et menybasert system for RMP. Dette skal ha virkning fra søknadsomgangen 2013. En meny for RMP innebærer at alle fylkene utformer støtteordningene innenfor et sett med valg i en meny. Formålet med et menybasert system er at den gir en bedre oversikt og sikre en mer helhetlig rapportering av miljøresultatene. Det betyr at like miljøformål følges opp med tiltak som utbetales på sammen måte i alle fylker. Det er lagt til grunn at de etablerte ordningene i

fylkene i all hovedsak skal kunne tilpasses den nye menyen, men for noen ordninger må utmålingsenhetene endres slik at disse blir lik i alle fylkene. For eksempel har tilskudd til skjøtsel av kanter langs veier i jordbrukslandskapet i Troms blitt utbetalt per meter, mens det i andre fylker har blitt utbetalt per areal. Dette skal harmoniseres i det nye systemet.

2 Organisering og prosess

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms 2013-2016 er utarbeidet i samarbeid mellom landbruksnæringen, regional og lokal forvaltning i fylket og Sametinget. Fylkesmannens landbruksavdeling har vært ansvarlig for gjennomføring av arbeidet. De som har jobbet med utforming av programmet har vært organisert i ei arbeidsgruppe og ei referansegruppe. Arbeidsgruppen har fungert som sekretariat og har hatt jevnlige møter i arbeidsperioden. Gruppen har organisert arbeidet og stått for utforming av programmet. Referansegruppen har vært rådgivende organ for arbeidsgruppen. Til denne gruppen er det søkt representasjon fra landbruksnæringen, lokal og regional forvaltning. Referansegruppen har vært samlet ved 2 anledninger samt at det har vært kommunisert ved e-postkorrespondanse. Faglig bistand fra miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen har blitt gitt ved behov.

Arbeidsgruppe:

Aase Berg, prosjektkoordinator (Fylkesmannens landbruksavdeling)

Marianne Vileid Uleberg, prosjektansvarlig (Fylkesmannens landbruksavdeling)

Referansegruppe:

- Svein Olav Thomassen, Troms Bondelag
- Chris Dybvad, Troms Bonde- og Småbrukarlag
- Anne-Britt Hanstad, Allskog
- Marit Chruickshank, Troms fylkeskommune
- Steinar Storelv, Kommunenes sentralforbund
- Marianne Vileid Uleberg, Fylkesmannens landbruksavdeling
- Oddleif Mikkelsen, Sametinget

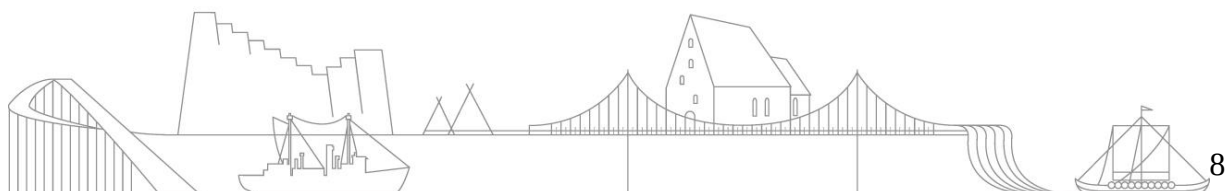
Tre utvalgte kommuner i Troms har vært invitert på eget drøftingsmøte om erfaringer av administreringen av RMP. Resten av kommunene har hatt anledning til å delta i dette møtet etter eget ønske. Vi har også hatt god dialog med kommune på mail og telefon og fått nyttige innspill underveis i prosessen. Erfaringene fra andre fylker, og da spesielt våre nabofylker Nordland og Finnmark, har også vært til stor nytte ved utforming av det nye programmet.

Informasjonsarbeid

Informasjonsbehovet var naturlig nok størst da RMP var nytt og siden har det avtatt, men på grunn av ny rullering 2012/2013-2016 og innføring av nytt elektronisk søknadssystem/saksbehandlersystem (estil) vil det være et ytterligere behov for informasjon våren 2013.

Informasjonstiltak:

- Deltagelse på kurs om estil i regi av SLF (Fylkesmannen og enkelte kommuner, mai 13)
- Kurs for kommuneansatte i bruk av estil (juni 13)
- Utsendelse av veileder om RMP tiltak og informasjon om estil til alle gårdbrukere (vår 13)
- Informasjon på fylkesmannens hjemmesider – (siden vil oppdateres fortløpende)
- Media – bruke media til å skape engasjement og bekjentgjøre RMP

3 Landbrukets totale miljøinnsats

Landbrukets miljøinnsatsing består av planverk på fire nivåer:

- Nasjonalt miljøprogram
- Regionalt miljøprogram
- Kommunale virkemidler og tiltaksstrategier
- Miljøplan på gårdsbruk

En desentralisert forvaltning som dette, med virkemidler fordelt på ulike nivåer, gjør at forvaltningen er fleksibel og gir rom for at tiltakene kan differensieres ut fra hvor utfordringene er størst. Dette muliggjør en målretting av innsatsen og treffsikkerhet i forhold til lokale miljøutfordringer.

3.1 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram ble opprettet for å styrke miljøarbeidet i jordbruket og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Det overordnede formålet med miljøprogrammet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i jordbruket, og bedre synliggjøring av jordbrukets samlede miljøinnsats, både på nasjonalt og regionalt nivå. Nasjonalt miljøprogram 2012, som gjelder perioden 2013 -2016, representerer den tredje utgaven av mål og strategier for miljøoppnåelse i jordbruket, samt rammer for rulleringen av de regionale programmene (RMP).

Nasjonalt miljøprogram skal gi en overordnet forståelse for hvordan en legger til rette miljøarbeidet i jordbruket. Hensikten med programmet er å kommunisere sentrale mål, sikre at forvaltningen av jordbrukets miljøvirkemidler skjer på en helhetlig måte og legger rammer for de regionale virkemidlene tilpasset miljøutfordringene i ulike deler av landet.

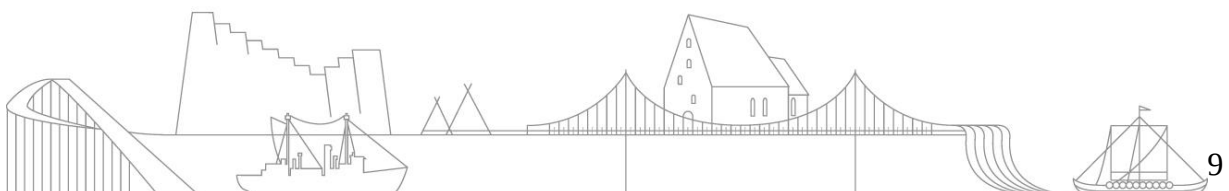
Miljøprogrammets oppbygging

Nasjonalt miljøprogram 2012 følger i all hovedsak oppbyggingen fra 2008, men er oppdatert blant annet ut fra Meld. St.9 (2011 – 2012) Landbruks - og matpolitikken *Velkommen til bords*, som ble behandlet av Stortinget våren 2012.

Av Nasjonalt miljøprogram framkommer følgende miljøutfordringer som sentrale:

- Ivareta prioriterte kulturlandskap
- Ivareta biologisk mangfold
- Ivareta kulturhistoriske miljøer og kulturminner
- Sikre tilgjengelighet og friluftslivsverdier
- Hindre avrenning til vassdrag
- Hindre spredning av miljøgifter og sikre en god avfallsinnsamling
- Redusere utslipp til luft ved mer miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel
- 15 prosent av jordbruksarealene og 15 prosent av husdyrholdet skal være økologisk innen 2020

Nasjonale, regionale og lokale miljøvirkemidler skal søkes rettet mot disse prioriterte miljøformålene.

Nasjonalt miljøprogram har en økonomisk virkemiddelpakke som omfatter:

- Areal- og kulturlandskapstilskudd
- Miljøkrav knyttet til produksjonstilskudd
- Tilskudd til dyr på beite (inn- og utmark)
- Tilskudd til bevaringsverdige storferaser for å bevare genetisk mangfold
- Tilskudd knyttet til økologisk jordbruk

3.2 Regionalt miljøprogram

Regionalt miljøprogram er primært et grunnlag for å forvalte generelle økonomiske virkemidler som tildeles Fylkesmennene som en årlig ramme fra Statens Landbruksforvaltning. Regionalt miljøprogram skal i tillegg avklare kriterier for fordeling av økonomiske virkemidler som Fylkesmannen skal fordele til kommunene (SMIL).

Tiltak skal rettes inn mot prioriterte miljøutfordringer i regionen som igjen skal være forankret i miljøutfordringene som kommer fram av Nasjonalt miljøprogram (se over). Tiltak for programperioden 2013-2016 er listet opp i kapittel 8.

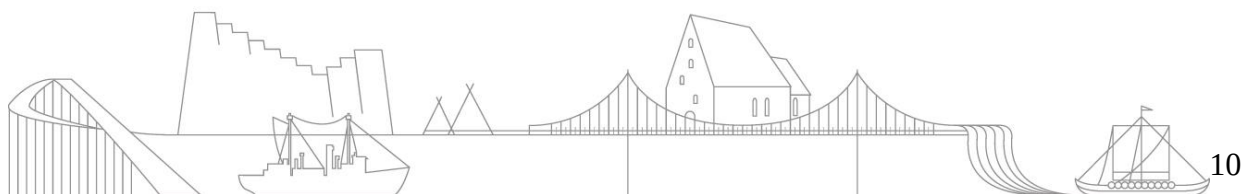
LMD har i samråd med næringsorganisasjonene bestemt at det skal innføres et menybasert system for tilskuddene i RMP. Overgangen til et menysystem for tiltakene må ses i sammenheng med et nytt elektronisk søknads- og saksbehandlingssystem eStil, som er under utvikling. Innføringen av en meny har som utgangspunkt at sammenfallende miljøformål følges opp med ordninger som utmåles på samme måte i alle fylker. Et menybasert system vil føre til en mer enhetlig rapportering av jordbrukets miljøinnsats på landsbasis. Menyen innebærer at tiltak i det enkelte fylke velges ut fra en forhåndsdefinert meny. Innføringen av menyen imøtekommer et behov om større harmonisering. Samtidig gjennom innføringen av menyen, sammen med et nytt søknads- og saksbehandlersystem, til rette for en effektivisering i forvaltningen av RMP.

Tilskuddene er begrenset til foretak og beitelag som mottar produksjonstilskudd. Alle søkere som oppfyller kriteriene mottar støtte, det er ingen prioriteringsvurdering. Det fastsettes foreløpige satser før søknadsfrist, estimert på grunnlag av erfaringer fra tidligere år. Endelige satser beregnes ut fra disponibel ramme og søknadsmassen i fylket. Satsene kan dermed variere noe fra år til år. For Troms var ramma for regionalt miljøprogram for søknadsomgangen 2012 kroner 9,5 millioner

3.3 Kommunale virkemidler og tiltaksstrategier

Forvaltningsansvaret for spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) ligger hos kommunene. Fylkesmannen mottar midlene fra Statens landbruksforvaltning, og skal fastsette retningslinjer for fordeling av disse til kommunene.

Tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) gis til miljøtiltak som går utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Et hovedformål med ordninga er å få en best mulig målretting av innsatsen og tiltakene, på bakgrunn av lokale miljømessige behov, utfordringer og målsettinger.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket kan være:

- Planleggings og tilretteleggingsprosjekt retta mot kulturlandskaps- og forurensingstiltak (samarbeid mellom flere aktører, for eksempel om ei grend)
- Kulturlandskapstiltak
- Forurensingstiltak
- Investeringer i forbindelse med organisert beitebruk
- Profesjonell utarbeidelse av tun-plan

De kommunale midlene, i motsetning til de regionale midlene, stiller ikke krav om at søkeren må være berettiget produksjonstilskudd. Søkere til SMIL kan være foretak eller eiere som driver og/eller eier landbrukseiendom, samt enhver som er registrert i enhetsregisteret, og som har fått tillatelse av landbrukseiendommens eier til å gjennomføre aktuelle tiltak.

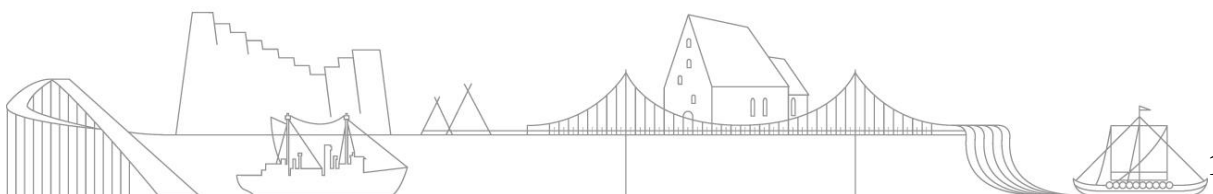
Kommunene skal utarbeide egne flerårige tiltaksstrategier for bruk av SMIL-midlene. Disse legges til grunn for Fylkesmannens fordeling av midler til kommunene. De kommunale strategiene skal ivareta lokale miljøutfordringer samt følge opp utfordringene og prioriteringene i regionalt miljøprogram. Tiltaksstrategiene skal utarbeides i samråd med faglagene i landbruket, sendes på høring til andre relevante interessegrupper i kommunen og bør behandles politisk.

Tiltaksstrategiene skal inneholde følgende punkter:

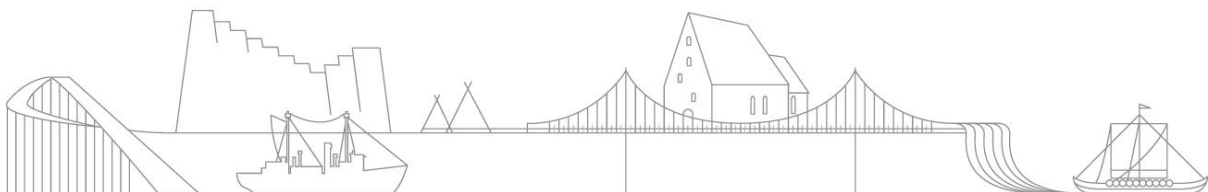
- Hovedutfordringer i landbruket med hensyn til forurensning, kulturlandskap og skogbruk
- Beskrivelse av mål og hvilke områder som prioriteres, med begrunnelse
- Tiltaksstrategien skal også inneholde tilskuddsprosent og krav til egenandel for de ulike ordningene
- Retningslinjer for prioriteringer mellom søknader
- Det bør planlegges en helhetlig virkemiddelbruk som er tilpasset de lokale utfordringene
- Beskrivelse av hvordan kommunen planlegger å informere gårdbrukerne om de ulike tilskuddsordningene, og hvordan de vil prioritere bruken av midlene.

3.4 Miljøplan

Miljøplan er et system for registrering, planlegging og dokumentasjon av miljøtiltak knyttet til jordbruksdrift. Miljøplanen er operasjonaliseringen av miljøprogrammet på bruksnivå. Miljøplanen er et verktøy med 2 trinn. **Miljøplan trinn 1** gir en oversikt over miljøstatus på gårdsbruk som mottar produksjonstilskudd, og er et verktøy for å planlegge og dokumentere nødvendige tiltak for å oppfylle lover og forskrifter for jordbruksdrifta. De aller fleste gårdsbruk har i dag Miljøplan trinn 1. I Troms stilles det krav om Miljøplan trinn 1 for å motta tilskudd gjennom regionalt miljøprogram. **Miljøplan trinn 2** er frivillig og skal fremme spesielle miljøformål knytta til miljøtiltak som det kan søkes tilskudd til gjennom SMIL-ordningen. Det stilles også krav om miljøplan trinn 2 for flere av tiltaka i regionalt miljøprogram. I Miljøplan trinn 2 kan den enkelte gårdbruker ta utgangspunkt i

miljøutfordringene på sin gård, og planlegge tiltak ut fra dette. Som eksempler på tiltak kan nevnes istandsetting av gammel kulturmark og kulturminner, etablering av permanente gjerder. I miljøplan trinn 2 bør hvert enkelt miljøtiltak beskrives med hva tiltaket er eller består av litt utfyllende. Hvorfor det er viktig for eksempel å sette i stand, ivareta eller synliggjøre dette miljøtiltaket. Hvilken betydning vil miljøtiltaket ha for gården, bygda eller allmennheten. Regionale miljøtilskudd kan gis for årlig skjøtsel av miljøtiltak. Det er derfor viktig at det årlige skjøtselsarbeidet beskrives i Miljøplan trinn 2 med hva, hvordan og når tid det skal utføres.

4 Retningslinjer for fordeling av økonomiske virkemidler til kommunene

Kommunale tiltaksstrategier og den årlige prioriteringen av SMIL-tilskudd skal forankres i lokale miljøutfordringer og prioriteringer. Selv om kommunene skal ha stor frihet med hensyn til prioritering av tilskuddsmidlene er det viktig at utfordringer og prioriteringer som er formulert i regionalt miljøprogram ivaretas. Dette betyr at SMIL-prosjektene må sees i sammenheng med regionalt miljøprogram eller de regionale miljøtilskuddene.

Kommunene skal årlig rapportere til Fylkesmannen om bruk av SMIL midler. Det vil i tildeling av midler bli lagt vekt på om det er samsvar mellom gjennomførte tiltak og innrapportert behov. Det er også viktig at innrapportert behov er realistisk og at de beskrives og synliggjøres så godt som mulig.

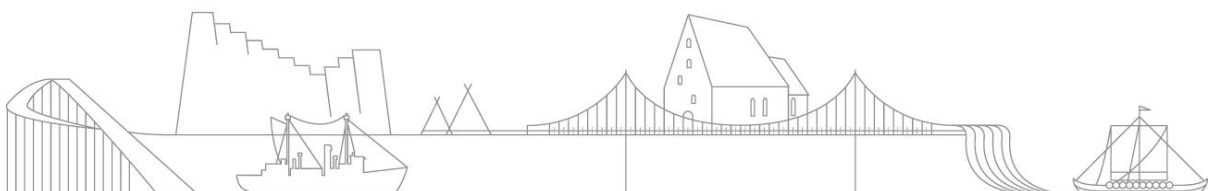
Kommunene må ha fokus på måloppnåelse ved fordeling av midlene. Med god måloppnåelse menes at formålet med kommunens bruk av SMIL-midler, som er beskrevet i kommunenes tiltaksstrategier, blir ivaretatt. Dersom kommuner gir tilskudd til prosjekter som ikke gir god måloppnåelse vil det på sikt være uheldig for ordningen.

I prosjekter som berører kulturminner må kommunen sørge for å klarere tiltakene med regional kulturminneforvaltning før tilskudd innvilges slik at de kan uttale seg om eventuelle kulturminneverdier som berøres av tiltaket.

Til grunn for Fylkesmannens tildeling av kommunale miljøvirkemidler vektlegges følgende punkter:

- Tiltaksstrategiene – tilpassing til lokale miljøutfordringer (behov, mål, tiltak) samt miljøutfordringene beskrevet i RMP
- Kommunens årlige rapportering om bruk av midlene samt synliggjøring av behov for påfølgende år (aktivitetsrapport og budsjett)
- God måloppnåelse mht tildeling av midlene (jf tiltaksstrategiene)
- Kommunens landbruksmessige betydning

Kommuner som har gode tiltaksstrategier og som følger opp kravene om rullering av tiltaksstrategiene, samt kravene til god rapportering og god måloppnåelse, vil bli prioritert ved tildeling av midler.

5 Status for jordbruket i Troms

Jordbruk, ofte i kombinasjon med fiske, har tradisjonelt vært grunnlaget for bosettinga på landsbygda i Troms. Selv om utviklinga her som andre steder, har gått mot færre og større bruk, er jordbruket fremdeles sentralt for å opprettholde levende bygder i regionen. Det er i dag om lag 1000 gårdsbruk som søker om produksjonstilskudd i Troms. Brukene er jevnt over relativt små, og mange er avhengig av tilleggsinntekt. Den tradisjonelle fiskerbondetilpasningen er i stor grad byttet ut med nye former for kombinasjoner.

I 2011 utgjorde jordbruksareal i drift i Troms ca 247 000 daa. Av dette er størsteparten eng til slått og kulturbeite. Selv om jordbruksarealet bare utgjør 1 % av landarealet i Troms, er mye av landskapet prega av jordbruksdrift. Jordbruksareal i drift har de siste tiåra vært mer stabilt enn tallet på bruk. Det skyldes at eksisterende bruk har overtatt drift av jorda på bruk som blir lagt ned, samt en del nydyrking. Det resulterer i at en stadig større del av jordbruksdrifta drives på leiejord.

Areal i drift i Troms

Areal (daa)	1959	1979	1999	2011
Grovfôr	375 326	240 011	269 182	242214
Potet	14 964	5 880	2 902	3290
Korn, grønnsaker, frukt, bær	639	3 530	1 086	304
Jordbruksareal i drift	390 929	249 421	273 170	246263
Antall driftsenheter		5376	2054	1057
Økologisk areal			5657	8001*

* tall fra 2010, kilde: Debiostatistikk økologisk produksjon 2011

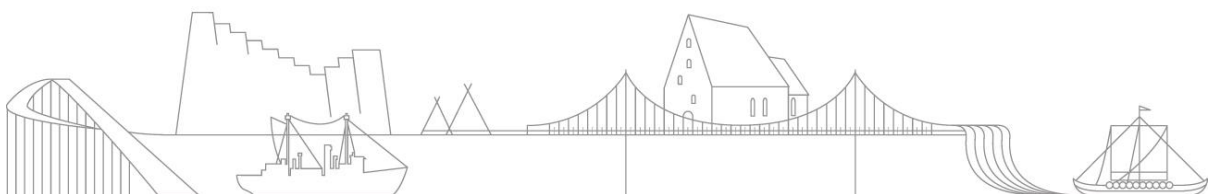
Øvrige kilder: SLF

Gårdsbruk med sau, storfe og geit dominerer Troms-jordbruket. Som ellers i landet har tallet på bruk i drift gått dramatisk ned, og er redusert med om lag to tredeler i løpet av de siste 20 årene. Størst er nedgangen for sau. Men tross denne nedgangen, utgjør sauebruk vel 50 % av bruken i Troms. Troms er med sine 87 bruk med melkegeiter (pr.1/1-12) det største geitfylket i landet selv om nedgangen også her er betydelig.

Grovfôrbasert husdyrbruk i Troms (antall bruk og dyr i de største produksjonene)

Dyreslag	1969		1989		1999		2012	
	Bruk	Dyr	Bruk	Dyr	Bruk	Dyr	Bruk	Dyr
Melkeku	4120	14407	818	7812	526	7109	256	4743
Melkegeit	1013	22681	336	20927	216	16516	87	8699
Vinterfôra sau	7738	55361	1911	55870	1079	60317	522	34993
Totalt	12871	92449	3065	84609	1551	83942	865	48435

Kilde: SLF

6 Status for miljøtilstanden i jordbruket i Troms

6.1 Kulturlandskapet

Store landskapsområder har blitt påvirket av tradisjonell jordbruksdrift over lang tid. Dette har gitt rom for at arter har tilpasset seg disse forholdene. Med nyere tids endringer i driftsform, gror jordbrukslandskapet igjen og bruk av gjødsel og sprøytemidler påvirker sammensetningen av arter. I dag er det bare fragmenter igjen av kulturlandskapet preget av tradisjonell jordbruksdrift her i landet. Disse er det verdt å ta vare på både med hensyn på biologisk mangfold og opplevelsesverdien de gir.

Et variert og mangfoldig kulturlandskap er også rammen for et trivelig miljø som gir gode muligheter for opplevelse og rekreasjon både for fastboende og turister. Undersøkelser viser at kulturlandskapet er viktig for folk. Landskapsopplevelsen bidrar til stedstilknytning og identitetsfølelse. Kulturlandskapet kan dessuten ha et økonomisk aspekt knyttet til næringsutvikling og reiseliv.

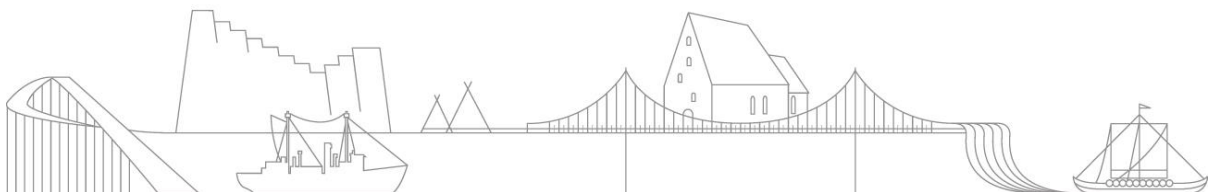
Kulturlandskapet i Troms

Kulturlandskapet i Troms er preget av lengre tids omfattende beitebruk med sau, storfe, geit og tamrein. Samer, kvener og nordmenn har levd side om side i fylket i hundrevis av år ("de tre stammers møte"). Tradisjonelt har både samer, kvener og nordmenn i regionen drevet jordbruk, både som kombinasjonsnæring og som hovedleveveg. Ofte finnes elementer fra flere kulturer i ett og samme landskap.

Troms kan deles inn i fire jordbruksregioner; kystbygdene, fjordbygdene, de indre dalbygdene og fjellregionen. Inndelinga er basert på Skog og Landskaps nasjonale inndeling av landet i 10 jordbruksregioner der hver region utgjør et område med noenlunde like jordbruksbetingelser (NIJOS-rapport 13/1999).

Kystbygdene i Troms (del av jordbruksregion 9 *Kysten av Troms og Finnmark*) utgjør Europas mest værutsatte kyst- og fjordstrekninger. Sammen med lave temperaturer reduserer vinden i disse områdene vilkårene for planteproduksjon. Kysten av Troms har vært bebodd helt fra isen forsvant for 10 000 år siden. Ressursene i havet var viktige, og sjøen var viktig transportåre. Typiske forhistoriske kulturminner på øyene og langs kysten er steinalderboplasser, gravrøyser og gårdshauger. Mange fiskere i disse områdene slo seg ned der de også fant jord å dyrke. Slike gårder er å finne på smale strandbrekker innunder brattfjell og rasmarker, i smale kløfter, vik og ville fjordbotner på fastland og øyer. Bebyggelsen knyttet til denne typen drift består typisk av mange mindre enheter hvor funksjon, form og plassering i landskapet henger nøye sammen. Brygger, naust og fiskehjeller er med på å gi landskapet særpreg. Svært få slike små fiskebondebruk er nå i drift, de aller fleste er fraflytta og store strekninger av kysten ligger dermed øde.

Landskapet langs **fjordene** (del av jordbruksregion 8 *Fjordbygdene i Nordland og Troms*) er som ved kysten, sjøprega med strandflater, terrasser, ller, daler og fjell. Strandflaten er som oftest breiere enn ute ved kysten, og klima og jordsmonn gunstig for jord- og skogbruk. Kulturminner i fjordene kan være gammetufter og gårdshauger. Gårdshaugene vitner om flere

hundre års bosetting på samme gård. Landskapet i fjordene har også et lunere og mer beskytta preg enn det har ute ved kysten. I strandsona finner vi bygninger som naust, brygger og sjøhus. I litt avstand fra sjøen og sentralt plassert med god utsikt over området, finner vi våningshuset. Ovenfor innmarka finner vi spor etter gamle utslåtter med sommerfjøs og utmarksløer som et karakteristisk innslag i fjordkulturlandskapet, og vi kan se beitebakker og frodige bratte bjørkelier oppunder fjellene.

I de indre bygdene (del av jordbruksregion 7 *Skogsbygdene i Nord-Norge*) preges landskapet av de store dalførene med furu- og løvskog. Her har folk i hovedsak levd av jord- og skogbruk i tillegg til jakt og fangst. Elve- og innsjøfiske har også utgjort en viktig ressurs.

Tjærebrenning var viktig næringsvei for folk på innlandet og i indre strøk er det mange spor etter tjæremiler. Elvene har vært selve livsnerven i innlandet og utgjorde ferdselsvegen i gammel tid. Langs elver og vann finner en spor etter forhistorisk bruk av områdene.

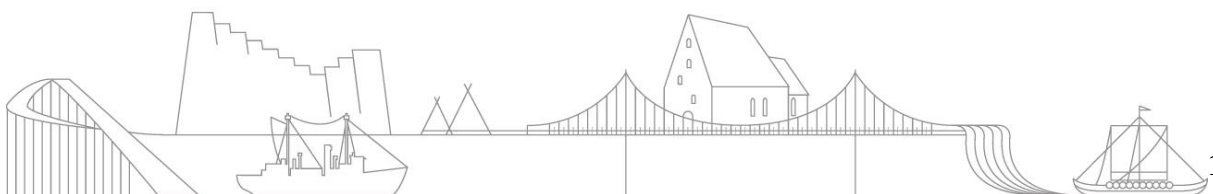
Hustufter, teltboplasser og fangstanlegg (fangstgroper) finnes ofte i slike områder. Den dyrka jorda og skogen danner et variert og sammensatt landskap (mosaikklandskap). Gårdsbrukene er gjennomgående større på innlandet en ute ved kysten. Bosetningsmønsteret preges av gårdsanlegg organisert om et felles tun (firkanttun), med store tjærebredde tømmerbygninger. Organisering- og utforming av bebyggelsen, er del av de mange tradisjonene som innvandrerne tok med seg fra sine hjembygder (Østerdalen, Gudbrandsdalen) på slutten av 1700-tallet.

Fjellregionen (del av jordbruksregion 10 *Fjellområdene i Nord-Norge*) omfatter hele fjellheimen i fylket. Dette er reindriftas kulturlandskap med vår-, sommer- og høstbeite for tamrein. Spor etter jakt og fangst og annen bruk kan spores helt tilbake til steinalderen, det kan være hustufter, ledegjerder, fangstgroper og bogastiller. Kulturlandskapet preges av gamle utmarksslåtter, noen setre, gamle ferdselsveier, merkeplasser for rein, melkeplasser og offersteder.

Åpent landskap

Å holde kulturlandskapet åpent er en stor utfordring rundt om i hele landet, også i Troms. Sentraliseringa av jordbruket, med bruksnedlegging og nye driftsformer, fører til mindre beite både i utmarka og i områdene nært gårdene. Når landskapet gror igjen, endres landskapsbildet, vi får mindre oversikt og enkeltelementer som kulturminner blir ikke lenger synlig. Langs veikantene sperrer krattskogen for innsyn til kulturlandskapet og man får følelsen av å bevege seg i en ”grønn tunnel”. Fremkommeligheten blir mindre, biologisk mangfold knyttet til lysåpne kulturmarker trues og kunnskap om tidligere tiders driftsformer som en del av vår kulturhistorie går tapt.

Beite holder landskapet lysåpent slik at det utvikles engvegetasjon som kan være meget artsrik. På grunn av ”modernisering” av jordbruket, har slikt naturbeite, som tidligere dekket store arealer, blitt stadig mer sjeldent. Det er derfor viktig med målrettet tiltak for å ta vare på disse. Gjennom Regionalt miljøprogram for Jordbruket i Troms satses det på å stimulere til beitebruk, spesielt i det godt synlige, bygdenære kulturlandskapet.

Rovviltproblematikken er en utfordring for beitebruken. Store deler av fylket er utsatt for rovvilt. Som et ledd i satsingen på å redusere tap av dyr på beite, gis det i regionalt miljøprogram tilskudd til tilsyn gjennom organisert beitebruk.

Gårdstunet

Gårdstunet er et viktig element i kulturlandskapet. Tunet og dets bygninger er gårdens ansikt ut mot omverdenen og er viktig for beboernes egen trivsel. Med bevisst planlegging av veier, grøntarealer og beplantning, kan gårdstunet utvikles som et positivt bidrag til kulturlandskapet og til å bli en trivelig og trygg arena for arbeid og oppvekst.

Kommunene oppfordres til å gi tilskudd til profesjonell utarbeidelse av tun-plan for gårdsbruk gjennom SMIL-ordningen. En slik plan skal bidra til at viktige overordnede hensyn ivaretas. Tun-planen skal ta for seg plassering av bygninger, veier og plasser og angi plassering av alle viktige funksjoner i lys av at gårdsbruk både er bosted og arbeidsplass. Planen skal gi forslag til langsiktig utvikling, beplantning og innpassing av bygg og anlegg i forhold til nærmiljø og landskap. Fylkesmannen har i samråd med fagfolk utarbeidet standarder for denne typen tun-planer.

Utfordringer for kulturlandskapet i Troms:

- Holde kulturlandskapet åpent
- Opprettholde jordbruksdrift på ytre kyst
- Gjengroing av kulturlandskap i rovviltutsatte områder
- Gjengroing av landskapet langs veier og mot sjøen
- Velstelte gårdstun som positive innslag i kulturlandskapet
- Tomme driftsbygninger og færre utøvere

6.2 Biologisk mangfold

Naturen skal forvaltes slik at arter som finnes naturlig sikres i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap opprettholdes og gjør det mulig å sikre det biologiske mangfoldets fortsatte utviklingsmuligheter. Norge har som nasjonalt mål å stanse tapet av biologisk mangfold innen år 2010.

Framgang i landbruket gjennom avl og foredling er avhengig av tilgang til genetisk variasjon. Tilgang til genetiske ressurser er også viktig for å tilpasse planter og dyr til nye vekstforhold, klimaendringer, nye og endrede plante- og dyresykdommer og for å øke produksjonen eller møte nye miljøkrav eller forbrukerønsker.

I dag er endret bruk av naturområder den største trusselen mot det biologiske mangfoldet i Norge. Utbygging av veier og hytter og produksjon av elektrisitet påvirker naturen. Flere arter som lever i kulturlandskapet står i fare for å forsvinne. Samla høsting av utmarksarealene har gått sterkt tilbake, noe som har ført til at vegetasjonen er i endring. Gjengroing fører til at det som før var lysåpne beiteskoger, artsrike beitevoller eller åpne hei- og engvegetasjon får en tett ungsog. Tett tresjikt fører igjen til at mindre lys og varme når undervegetasjonen som gir

sterkt redusert planteproduksjon. Tett tresjikt gjør også beitemarka vanskelig tilgjengelig for beitedyr. Skal en ta vare på det biologiske mangfoldet må skogen skjøttes.

Både planter og dyr er avhengige av disse leveområdene. Ca 30 prosent av artene på den norske rødlista over truede og sårbare arter er knyttet til jordbrukets kulturlandskap.

Rødlistearter i jordbrukslandskapet i Troms:

Marinøkler, søter, orkideer (brudespore, kvitkurle), moser, lav, beitesopper, sommerfugler, fugler.

To sjeldne engtyper med særlig god utbredelse i Troms er sibirgressløkenger og dunhavreenger.

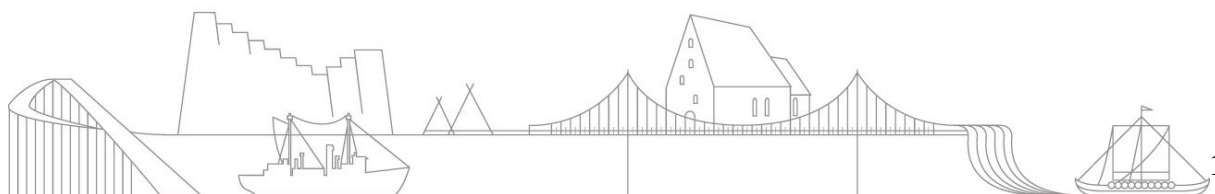
En nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap ble gjennomført i perioden 1991 til 1994, for å fange opp større kulturlandskapsområder basert på biologiske, økologiske og kulturhistoriske verdier. Representative, særpregede landskap og landskap med stor artsrikdom og variasjon er hovedkategorier som inngikk i registreringen. I Troms har om lag 40 områder blitt registrert som nasjonalt eller regionalt verdifulle kulturlandskap. Etter hvert som miljøvernavingdelinga hos Fylkesmannen registrerer nye områder, vil lista utvides til å omfatte også andre områder.

Ulike husdyrraser er også en del av det biologiske mangfoldet. De er bærere av et genetisk mangfold som det er viktig å bevare for å sikre genetisk variasjon til avl og foredling. Det også er viktig å ta vare på variasjonen av husdyrraser som en del av vår kultur- og landbrukshistorie. Stortingsmelding nr 9, Velkommen til bords, påpeker at redusert bruk av gamle og tilsynelatende mindre produktive husdyrraser vil kunne minske det genetiske mangfoldet og dessuten faren for at kulturhistoriske verdier kan forsvinne. Avlsarbeid og andre tiltak for å ta vare på populasjoner innenfor gamle husdyrraser, vil gjøre disse mer attraktive i jordbruksproduksjon. Som kulturlandskapspleiere eller i bygdenæringene innenfor blant annet gårdsbasert reiseliv.

En bevaringsverdig rase er en nasjonal rase med en populasjonsstørrelse som vurderes som truet eller kritisk truet. For husdyrsektoren er det viktigste tiltaket i bevaringsarbeidet å sikre store nok populasjoner av rasene slik at de er levedyktige over tid. I Troms har vi tre bevaringsverdige husdyrraser med sterke historiske røtter til regionen.

Nordlandshest/lyngshest er en av tre nasjonale hesteraser og den eneste med nordnorsk opprinnelse. På 1930 tallet ble det satt i gang organisert avl av rasen. Da var populasjonen lokalisert til de nordligste fylker med hovedtyngde langs Lyngenfjorden i Troms.

Nordlandshest/lyngshest er inkludert på FAOs liste over utrydningstruede raser med status ”utrydningstruet – vedlikeholdt” (FAO, 2000). **Sidet Trønderfe og Nordlandsfe** (STN-fe) stammer fra det gamle, opprinnelige feet i Trøndelag og Nord-Norge. Historisk sett har Troms vært et av kjerneområdene for STN-fe. I dag er populasjonen så liten og rekrutteringen så lav at tiltak er nødvendig for å sikre rasen både i Troms og i nasjonal sammenheng. Rasen er oppført på Norsk genressurssenters liste over bevaringsverdige husdyrraser (nasjonal og truet). **Steigarsau** er en sauerase som ble utviklet hovedsakelig i Steigen i Nordland fra 1880 og utover. Opprinnelsen er stedegen sau som ble kryssset med importert Sjeviotsau og senere

Southerlandsau. I 1954 ble den godkjent som egen rase. Rasen er oppført på Norsk genressursenters liste over bevaringsverdige husdyraser.

Utfordringer for bevaring av biologisk mangfold i Troms-jordbruket:

- Bevare arter knyttet til kulturlandskap preget av tradisjonelle driftsformer
- Bevare husdyraser med sterk tilknytning til Troms

6.3 Kulturhistoriske miljøer og kulturminner

Landskapet i Troms har gjennom alle tider, siden isen forsvant for mer enn 10 000 år siden vært brukt av mennesker. Fortsatt finnes det mange spor i terrenget etter fortidas bosetting og tidligere tiders bruk av naturen, dette kan være boplasser fra eldre steinalder, hustufter fra yngre steinalder, gravrøyser og gårdshauger fra jernalder og middelalder. Spor etter nyere tids utmarksaktiviteter kan være tjæremiler, torvuttak, torvesjåer, dammer, sager og møller. De tre stammers møte, med den norske, den samiske og den kvenske bosettingen er også viktige elementer i vår historie. Hver gruppe har satt sine spor i terrenget. Disse sporene er våre dagers kulturminner.

Etter kulturminneloven er samiske kulturminner eldre enn 100 år og ikke – samiske kulturminner som er fra før 1537 (reformasjonen) automatisk fredet. Eksempler på automatisk fredete kulturminner er graver, hustufter, hellige steder, offersteder, gammetufter og gårdshauger. Alle kjente kulturminner er registrert i kulturminnedatabasen Askeladden (for forvaltningen) og i www.kulturminnesok.no (for allmenheten). Hvert år forsvinner rundt én prosent av kulturminnene her til lands. Disse er uerstattelige. For hvert kulturminne som går tapt mister vi viktig kunnskap om vår kultur og historie.

Mange av kulturminnene ligger i jordbrukets kulturlandskap. Disse områdene er ofte ikke undersøkt i detalj med tanke på kulturminner og det blir ofte gjort nye funn i forbindelse med ny aktivitet og nye tiltak. Skjøtsel, slik som rydding av kratt og beiting, er viktig for at kulturminnene skal bli synlige i landskapet. Med god skjøtsel kan vi holde kulturminnene i hevd og dermed ta vare på en viktig del av vår kulturhistorie.

Setring er en driftsform med lange tradisjoner. Troms har ingen utpreget setertradisjon og det er således få setre i fylket. Likevel utgjør de få setrene vi har et viktig innslag i kulturlandskapet samtidig som de er bærere av kulturhistoriske verdier.

Sommerfjøs

Bruken av sommerfjøs har vært en viktig del av det nordnorske landbruket. Sommerfjøsset var i bruk fra 1800-tallet til utpå 1970-tallet. Sommerfjøsene var plassert mellom innmarka og utmarka og er et kjent innslag i den nordnorske gårdsbebyggelsen. Melking ble utført i sommerfjøsset. Hensikten med dette var å utnytte mest mulig av beiteressursene i utmarka ved at en var nærmere, samtidig fikk en tatt vare på husdyrgjødsel ved at dyrene sto inne om natten. Innmarken var en minimumsressurs og ble brukt til annen matproduksjon og produksjon av vinterfôr. Når dyrene var i sommerfjøsset ble hovedfjøsset rundvasket og kalket.

For øvrig var det flere spesialbygninger og anlegg knyttet til det tradisjonelle nordnorske gårdsbruket som møller, torvtak, torvesjåer, naust, røykeri og tjæremiler. Alt dette er viktige deler av kulturlandskapet og verdt å ta vare på.

Sommerfjøs er særlig et nordnorsk fenomen, men hadde også utbredelse lenger sør, men hovedsakelig langs kysten. Vi kan derfor si at i hovedsak er sommerfjøs en del av fjordlandskapet. Sommerfjøs var også brukt i områder med sjøsamisk bosetning.

Det kan søkes midler til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner gjennom RMP. For istandsetting av nyere tids kulturminner i landbruket kan det søkes tilskudd gjennom SMIL-ordningen.

Utfordringer for bevaring av kulturminner i jordbrukets kulturlandskap i Troms:

- Stoppe tapet av kulturminner
- Ta vare på automatisk fredete kulturminner
- Synliggjøre kulturminner for allmennheten
- Ta vare på seterulturen/sommerfjøskulturen
- Ta vare på gamle tradisjonsbygg og driftsformer

6.4 Tilgjengelighet og friluftsliv

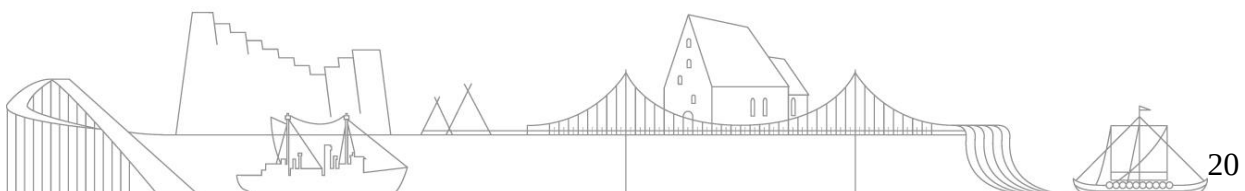
Friluftsliv er en del av norsk kulturarv. Det er et nasjonalt mål at alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen forøvrig. Tilgang til både utmarka, fjellet og sjøen begrenses imidlertid av den pågående gjengroinga. Vi har store utfordringer i å holde stier og ferdselsårer i kulturlandskapet i hevd for å øke allmennhetens tilgang til utferdsarealer. Vi har også ei utfordring i å ta vare på og gjøre tilgjengelig kulturlandskapselementer (f.eks. bygninger og kulturminner) som kan være viktige for allmennheten opplevelse.

Det å legge til rette for flerbruk av kulturlandskapet gir muligheter for økt verdiskaping i landbruket, som for eksempel gjennom tilbud innen turisme, Inn på Tunet og utmarksbasert reiseliv. Landbruket sine beste støttespillere er folk som bruker og setter pris på kulturlandskapet, og som ser verdien av den innsatsen jordbruket gjør for å holde det i hevd.

Med tilrettelegging øker ofte ferdselen og dette kan medføre en del problemer i forhold til parkering, holde porter lukket og forstyrrelser for beitedyr. For å sikre flerbruken av kulturlandskapet, er det viktig å gjøre tilrettelegging slik at jordbruksdrift og turliv kan fungere godt sammen.

Utfordringer relatert til tilgjengelighet og friluftsliv knyttet til jordbrukets kulturlandskap i Troms:

- Legge til rette for flerbruk av kulturlandskapet
- Sikre allmennhetens adkomst til utferdsarealer

6.5 Forurensing i jordbrukslandskapet

Husdyrgjødsel

Husdyrgjødsel er en ressurs som må tas godt vare på. Alle landbruksforetak skal ha en plan for bruk av husdyrgjødsel. Planen er et viktig redskap og utarbeides for det enkelte foretak og på grunnlag av jordprøver. Det er viktig å bevisstgjøre til aktiv bruk av gjødselplanen.

Husdyrgjødsel kan bare spres på godkjent spredeareal, dvs. på fulldyrka mark. Ønsker man å spre på annet areal, må man søke om dispensasjon. Dette blant annet fordi regelmessig spredning på gammel kulturmark kan endre vegetasjonen og redusere/endre det biologiske mangfoldet.

Spredetidspunkt er av stor betydning for risiko for avrenning til nærliggende vannforekomster og for utnyttelsen av næringsstoffer til plantevekst. I *forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav* står det at ”spredning uten nedmolding på eng og annen grøde bør gjøres så tidlig i vekstsesongen at det er mulighet for betydelig gjenvekst som høstes eller beites”. Til tross for dette blir det på mange foretak spredd husdyrgjødsel sent i sesongen. Dette har ofte sammenheng med kapasitet på gjødsellagre. Det er imidlertid viktig å oppfordre til tidlig spredning for å redusere risiko for avrenning og øke utnyttelsen av næringsstoffer i gjødsla. Å blande husdyrgjødsel med jorda (nedmolding) enten direkte eller rett etter spredning, er også en måte å redusere avrenning på og til å bedre utnyttelsen av næringsstoffene i gjødsla.

Nasjonal pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

Pilotordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel ble opprettet i 2008 i utvalgte områder i Rogaland, Hedmark og Buskerud. Senere kom områder i Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag med i prosjektet. Tilskuddet skal stimulere til å ta i bruk metoder for bedre ivaretagelse av næringsstoffene i husdyrgjødsel. Ordningen er evaluert av Bioforsk (miljøeffekter) og NILF (kostnadseffektivitet). Redusert ammoniakktap er det mest målbare resultatet, men tiltakene kan være positive for vannmiljø og lystgasstap. Ved høye mineralgjødselkostnader (nitrogenkostnader) kan nedlegging og nedmolding være lønnsomt uten tilskudd. I årets jordbruksoppgjør 2012 ble pilotprosjektet nedlagt, men i stedet ble ordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel overført i RMP.

Avfallshåndtering

Velstelte gårder er et positivt innslag i kulturlandskapet. Gjennom økt bevissthet om avfallshåndtering og betydning av ryddige gårder, kan vi øke miljøverdien i jordbruket. Jordbruket genererer flere typer avfall, deriblant plast, fôrrester, halm, gummidekk og spesialavfall som rester av plantevernmidler og spillolje. Det er kommunene og private aktører som organiserer avfallshåndteringen. Avfallshåndtering skal inngå som et element i Miljøplan trinn 1. Det er likevel varierende praksis for hvordan dette gjøres på det enkelte landbruksforetak, også i Troms. Troms ligger langt nede på lista for innlevering av landbruksplast. Årlig leveres det bare 20 kg landbruksplast per foretak til godkjente mottak mot et landsgjennomsnitt på 160 kg. Vi har ei utfordring i å gjøre noe med dette (tall fra 2006, SSB).

Plastrester fra rundballer er en type landbruksavfall som ofte ikke blir håndtert i henhold til miljøplanen. Denne typen plastrester blir ofte liggende igjen på rundballelagre langs jordene. Slike oppsamlinger som er svært skjemmende for kulturlandskapet, er et lite, men veldig synlig miljøproblem som det er enkelt å gjøre noe med. Gjennom Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms oppfordres det nå til å ta i et tak for å holde egen eiendom og innleide arealer fri for rester av rundballeplast.

Vannrammedirektivet

EUs rammedirektiv for vann gir retningslinjer for en helhetlig vannforvaltning innenfor EU og i de enkelte land. Direktivet har som hovedmål å beskytte vannressursene.

Vannrammedirektivet er implementert i norsk lov ved vannforskriften. Miljømålene i vannforskriften er at alle vannforekomstene (grunnvann, innsjøer, elver, brakkevann, og kystvann) skal oppnå minimum god økologisk tilstand og god kjemisk tilstand. Dette måles etter økologiske kvalitetsmål og miljøgifter. En vannforekomst som ikke avviker mye fra sin «naturtilstand», har en «meget god økologisk tilstand». I tillegg har vi vannforekomster som er endret fysisk og ikke har god økologisk tilstand, de kalles sterkt modifiserte vannforekomster – SMVF. Miljømålene for SMVF er at det økologiske potensialet skal oppnås selv om økologisk tilstand ikke er «god». I tillegg skal god kjemisk tilstand oppnås.

Det er i føringene for arbeidet med rullering av RMP blitt oppfordret til å ta hensyn til vannforskriften. Til nå er det gjort en del undersøkelser av miljøtilstand i vann og vassdrag i Troms, og resultatene fra de som er gjort viser at det jevnt over ikke er store problemer med redusert vannkvalitet i Troms grunnet landbruksaktivitet. Det kan imidlertid dukke opp problemområder etter hvert som det blir gjort flere undersøkelser. Det kan derfor tenkes at tilskuddsordninger for å imøtekomme denne typen problematikk kan komme med i RMP på et senere tidspunkt når kunnskapsgrunnlaget er på plass.

Utfordringer knyttet til forurensning fra jordbruket i Troms:

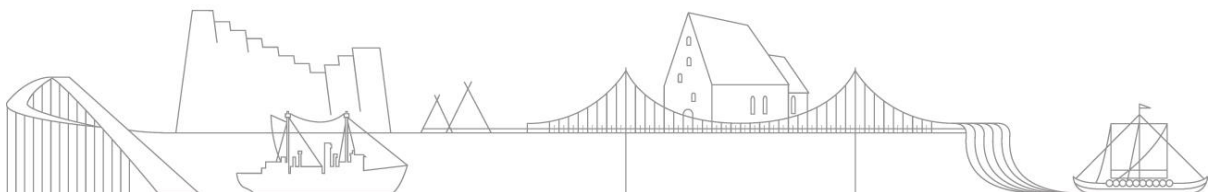
- Redusere spredning av husdyrgjødsel sent i sesongen
- Bedre avfallshåndtering, spesielt plastavfall, for å sikre rene og ryddige gårdstun og jordbrukseiendommer
- Følge opp vannrammedirektivet

6.6 Klima

Landbrukssektorens muligheter og utfordringer knyttet til klima blir svært viktig de kommende år, særlig innenfor to hovedområder;

- effekter av klimaendringene på det framtidige norske landbruket
- potensial for økt opptak og reduserte utslipp av klimagasser innenfor landbruket

I Troms og i nordområdene generelt kan klimaendringer gi nye utfordringer for grovfôrproduksjon og husdyrhold. Mye tyder på at særlig vinterklimaet vil endres, til dels sterkt, og det vil påvirke overvintring av plantene. De siste årene og senest i 2010 og 2012 har ustabil vær ført til betydelig skade på jordbruksarealene i Troms. Dette utløser et forsterket behov for forskning og kunnskap på utvikling av sorter tilpasset vårt klima.

Utslipp fra jordbruket for 2012 utgjør om lag 8 prosent av Norges totale klimagassutslipp, i følge klimameldingen MELD. St.21, fremlagt våren 2012. Det er ei nasjonal målsetting å begrense utslippene til luft fra produksjon, foredling og forbruk av mat.

Det er ofte naturlige prosesser som gir klimagassutslipp fra jordbruket. Store deler av utslippene fra jordbruket påvirkes derfor av naturlige faktorer som temperatur, nedbør og jordstruktur, faktorer som er i stadig endring. Dette kompliserer arbeidet med å komme fram til effektive tiltak for å redusere utslippene.

Det er likevel flere tiltak som kan bidra til å redusere klimagassutslippene. Redusert jordarbeiding vil bidra til å øke opptaket av karbon i jorda. Ordninger for raskere nedmolding av husdyrgjødsel, mindre kontakt mellom husdyrgjødsel og luft ved spredning (se kap 6.5), god drenering av jorda og jordarbeidingsrutiner som gir liten risiko for jordpakking vil også bidra til å få ned utslippene av klimagasser til luft.

Produksjon av biogass er et målrettet og effektivt klimatiltak som reduserer utslippene fra håndtering av husdyrgjødsel og kan erstatte annen fossil energi. Det er i dag mulig å få investeringsstøtte fra Innovasjon Norge til etablering av biogassanlegg. Det er likevel etablert få anlegg, noe som henger sammen med dårlig lønnsomhet.

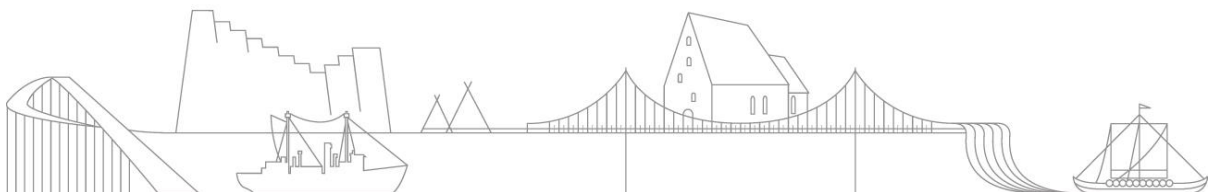
Selv om det kan være vanskelig å kvantifisere effekten av klimatiltak i jordbruket, vil det på mange områder være sammenfall mellom god agronomi, god bedriftsøkonomi og redusert miljøbelastning. Det gir grunn til å tro at man kan redusere klimagassutslippene fra jordbruket ved økt fokus på gode agronomiske løsninger.

Utfordringer:

- Utvikling av sorter tilpasset nordnorsk forhold
- Begrense utslipp av klimagass til luft

6.7 Økologisk drift

Økologisk drift er positivt for kulturlandskapet og for miljøsatsing generelt. Det er en mer ekstensiv driftsform som krever større arealer både til beite og til produksjon av fôr, og vil kunne hindre at marginale arealer tas ut av drift. Satsing på økologisk landbruk gir også ei økologisering av det konvensjonelle landbruket blant annet ved at det blir satt fokus på alternative metoder for plantevern og resirkulering av ressursene på gården. I 2010* var 3,3 % av jordbruksareal i drift i Troms lagt om til økologisk drift. Dersom karensarealet under omlegging tas med som også drives økologisk inkluderes andelen til 3,7 %. I handlingsplan for økologisk landbruk i Troms 2008-2012 er målsettinga at 100 bruk skal være omlagt til økologisk produksjon i Troms innen 2012 og størsteparten av produksjonen fra disse gårdene skal omsettes som økologisk vare. Det er en politisk målsetting at det skal være 15 % økologisk produksjon og forbruk innen 2020. Dette betyr at omleggingstakten bør økes for å nå de politiske målene. Det er forventninger til økomelkprosjektet som er et samarbeid mellom FM, FK i Troms og Nordland, Tine Nord og landbruksrådgivninga. Det antas at

satsninga på tapping av økologisk melk ved anleggene i Harstad og Sandnessjøen vil gi resultater i form av økt omsetning av økologisk melk i Troms. Det framkommer av Nasjonalt miljøprogram at regionalt miljøprogram ikke skal ha tilskuddsordninger rettet spesifikt mot økologisk drift.

Kilde: Debio statistikk økologisk produksjon 2011

Utfordringer:

- Øke omstillingstakten
- Øke salg av økologiske produkter

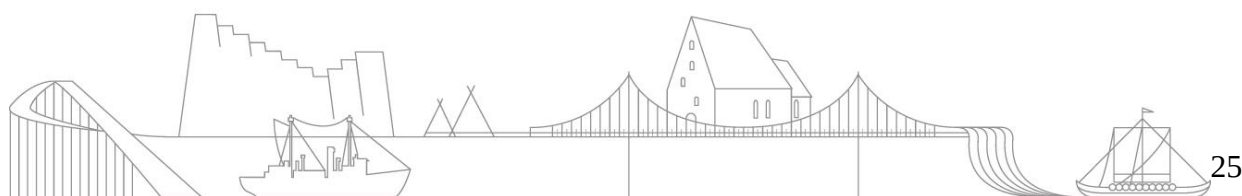
7 Målsetting for regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms

Hovedmål

Å styrke miljøarbeidet i jordbruket og synliggjøre jordbrukets miljøinnsats i Troms.

Delmål

- Ta vare på kulturlandskapsområder og -elementer med særskilt stor verdi
- Bidra til bevaring av biologisk mangfold
- Legge til rette for allsidig bruk av kulturlandskapet
- Øke kunnskapen og bevisstheten om miljøverdiene i jordbruket
- Kompensere for den ekstra innsats jordbruket har med å ivareta miljøverdier

8 Tiltak

Gjennom *Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms 2013-2016* er det utarbeidet egne tiltak tilpasset regionale utfordringer og forutsetninger. Alle foretak som mottar produksjonstilskudd og oppfyller vilkårene som blir stilt i de enkelte tiltakene, har rett på tilskudd.

For å ha rett på tilskudd forutsettes det at foretaket har godkjent Miljøplan trinn 1. Det oppfordres videre til å ha fokus på plastrester fra rundballeplast som er et lite, men svært synlig miljøproblem som det enkelt kan gjøres noe med.

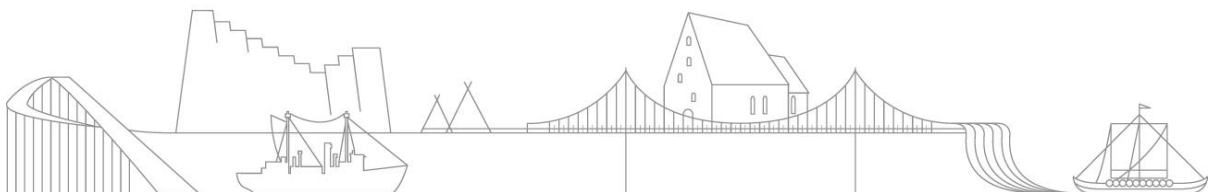
Det er gjort få endringer i tiltakene fra forrige periode. Den største endringen er overgangen til menybasert system som gjør at tiltak med like formål skal følge samme lest over hele landet. Det nye elektroniske søknadssystemet baserer seg på kart og medfører at de alle fleste tiltak skal kartfestes.

Innholdsmessig er det en fortsettelse av eksisterende miljøtemaer, men med større vekt på å innarbeide klima i formålet og vurdere mulige tiltak innenfor miljøtema utslipp til luft. Alle våre etablerte tiltak (tidligere ordninger) finner innpass i den nasjonale menyen.

Nasjonal RMP–meny

Den nasjonale menyen (se vedlegg) har følgende hovedelementer:

- **Miljøtema:** «Nivå 1» på menyen, viser overordnet miljøtema. Miljøtemaene reflekterer programmålene og er en kategorisering av aktivitetsområder og tiltak.
- **Aktivitetsområde:** «Nivå 2» på menyen, viser hva man kan bidra til innenfor hvert miljøtema. Aktivitetsområdene innen «kulturlandskap» er todelte, da det er behov for å differensiere mellom prioriterte områder og andre områder.
- **Tiltak:** «Nivå 3» på menyen, viser hvordan man kan delta, det vil si hvilken drift og skjøtsel m.v. som er tilskuddsberettiget.
- **Utmålingsenhet:** Utmålingsenhet er beregningsgrunnlag for tilskudd.
- **Subenhet:** er nødvendig å ha med av rapporteringshensyn, og i noen tilfeller for utregning av tilskudd. Dette gjelder for tiltaket «Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap». Her vil tilskuddet være basert på en kobling mellom utmålingsenhet og subenhet (dyreenheter og areal), hvor fagsystemet vil gjøre de nødvendige mellomregninger.
- **Tiltaksklasser:** «Nivå 4» på menyen, viser ytterligere differensiering av tiltakene. Antall og betegnelse i denne kolonnen er uttømmende, men det er rom for justeringer når det gjelder antall klasser og betegnelser. Dersom et tiltak har tiltaksklasser, kan satsene differensieres mellom disse. Vilkår kan også variere mellom tiltaksklassene.

RMP - meny for Troms

Tabellen viser en oversikt over de tiltakene i den nasjonale menyen det er valgt å bruke i Troms. Nærmere omtale av de enkelte tiltakene kommer under.

Miljøtema	Aktivitets-områder	Tiltak		Tiltaks-klasse	Tidl. ordning
Kultur-landskap	Regionalt prioriterte kulturlandskap	1. Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	a) Jordbruksdrift på ytre kyst av Troms	Bygdenært	3B
			b) Slått av kanter langs veier i jordbrukslandskapet	Veikanter	4
		2. Beite av lokalt verdifulle kulturlandskap	a) Beite i bygdenært kulturlandskap	Bygdenært	1
			b) Beite på vanskelig tilgjengelige beiteområder på øyene og langs kysten	Øyer/ holmer/ veiløse omr	3A
	Opprettholde kulturlandskapet	3. Skjøtsel av bratt areal 4. Drift av beitelag	c) Beite av bratt areal	Bygdenært	2 (beite)
				1:5	2 (slått)
Biologisk mangfold	Prioriterte naturverdier	5a. Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer			6 (slått)
		5b. Beite av biologisk verdifulle arealer			6 (beite)
		6. Bevaringsverdige husdyrraser		Sau/ storfe/ hest	7
Kulturmiljøer og kulturminner	Setring	7a. Drift av enkeltseter med melkeproduksjon		4-6 uker	9 (enkelt)
		7b. Drift av fellesseter med melkeproduksjon		4-6 uker	9 (felles)
	Andre tradisjonelle driftsformer	8. Hesjing			10
	Automatisk fredede kulturminner	9. Skjøtsel av automatisk fredede kulturminner		Slått, beite	8
Friluftsliv og tilgj.het	Turmuligheter og tilgjengelighet	10. Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet		Lav tilrette- legging	11 (noe utvidet)
Utslipp til luft	Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	11a. Nedlegging og nedfelling		Voksende kultur	ny
		11b. Bruk av slangeutstyr			
		11c. Spredning med rask nedmolding			

Vilkår for tiltakene fremgår av forskrift for regionale miljøtilskudd for Troms som har virkning fra 1. juli 2013. Utfyllende beskrivelse av tiltakene og foreløpige satser fremgår av veileder som utarbeides av Fylkesmannen. Endelige satser blir fastlagt ut fra søknadsomfanget og gitte rammer.

Tiltakene er beskrevet under. Det vil kunne forekomme noen justeringer i løpet av programperioden. Disse vil fremkomme av den årlige veilederen.

Miljøtema: Kulturlandskap

Aktivitetsområde: Regionalt prioriterte kulturlandskap

Tiltak 1: Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap

1a Jordbruksdrift på ytre kyst av Troms

Kulturlandskapet langs kysten og på øyene i Troms har vært preget av jordbruksdrift kombinert med fiske i lang tid og representerer en viktig del av vår kulturarv og historie. I de senere år har vi opplevd stor nedgang i jordbruksdrift spesielt i disse områdene. Skog og Landskap har delt landet inn i 10 jordbruksregioner etter jordbruksforhold og topografi. Jordbruksforholdene i hver av regionene er beskrevet i NIJOS-rapport 13/1999, (Puschman m.fl.). Ytre kyst av Troms inngår som en del av jordbruksregion 'Kysten av Troms og Finnmark'. Jordbruksdrift i dette området er spesielt utsatt pga tøffe værforhold. Dette kombinert med at områdene ofte er vanskelig tilgjengelig gjør at jordbruksdrifta her er sterkt trua av nedlegging og som en følge av det at kulturlandskapet gror igjen.

Formål: Å stimulere til jordbruksdrift i et område med særskilt vanskelige driftsvilkår og dermed hindre gjengroing av et kulturlandskap som representerer en viktig del av regionens kulturarv og historie.

Vilkår: Tilskudd gis for areal godkjent for areal- og kulturlandskapstilskudd gjennom produksjonstilskuddsordninga i områder innenfor jordbrukslandskapstype 'Kysten av Toms og Finnmark'. Områdene avmerket på kar som sendes inn med søknaden. Arealet det søkes tilskudd for må være på minimum 5 daa. Tilskudd kan søkes av foretak med driftssenter i aktuelt område.

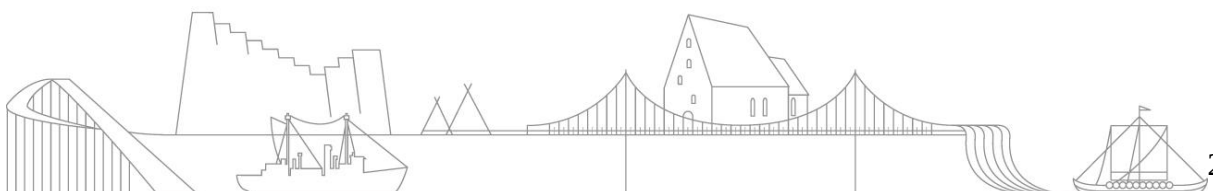
Rapporten fra NIJOS og detaljert kart over det aktuelle området er tilgjengelig på nettsidene til RMP Troms. Kartet finnes også som vedlegg 2 bakerst i programmet.

Utmålingsenhet: daa

1b Slått av kanter i jordbrukslandskapet

Kantarealer er godt synlige arealer i kulturlandskapet. Skjøtsel av kantarealer øker den estetiske opplevelsesverdien av kulturlandskapet. Skjøtsel av kantsoner mellom vei og innmark øker innsynet til det bygdenære kulturlandskapet. Skjøtsel av kanter langs grøfter og kanaler bidrar også til bedret drenering og med det bedre vekstvilkår for plantene.

Skjøtsel av kantarealer kan også bidra til å hindre spredning av konkurransedyktige arter slik som for eksempel tromsøpalme. Dette gir rom for fremvekst av mindre konkurransedyktige arter som igjen vil øke det biologiske mangfoldet lokalt.

Formål: Å stimulere til skjøtsel av kantarealer mellom innmark og vei og langs grøfter og kanaler for å øke den estetiske opplevelsesverdien av bygdenært kulturlandskap.

Vilkår:

Mellom innmark og vei: Tilskudd gis for årlig skjøtsel av kantarealer **mellom innmark og vei** åpen for motorisert ferdsel. **Arealet strekker seg fra veigrøft til innmarksarealer berettiget produksjonstilskudd. Dersom foretakets eiendom starter ved veigrøft som eies av andre (f. eks. kommune, vegvesenet), regnes arealet fra der foretakets eiendom starter.**

Bredden på kanten kan ikke være over 10 meter for å kunne defineres som tilskuddsberettiget.

Langs åpne grøfter og kanaler: Tilskudd gis for årlig skjøtsel av kantarealer langs åpne grøfter og kanaler knyttet til innmark. Arealet beregnes for grøft/kanal og 2 meter ut på hver kant.

Generelt: Skjøtsel kan gjøres ved slått eller krattrydding/skogtynning. Dersom kantarealet inneholder skog bør det ryddes som skog (for ønske om nærmere informasjon, ta kontakt med skogforvaltninga i kommunen). Det stilles krav om at arealet skal fremstå som velstelt og at hele bredden av kanten skjøttes. Det gis tilskudd for inntil 20 dekar per foretak. Arealet tegnes inn på kart som legges ved søknaden og skjøtselstiltak noteres i Miljøplan trinn 2 (se vedlegg 3 bakerst i programmet).

Kjennetegn på velstelt kantareal:

Tresjikt: Glissen skog, oppkvista trær (dersom det er kratt/skog på arealet)

Busksjikt: Lite/ingen buskvekster

Marksjikt: Høyt gressinnhold

Langs grøfter og kanaler bør grasdekke så langt som mulig etterstrebes.

NB! Det gis ikke tilskudd etter både dette tiltaket og tiltak 10 for samme kantstrekning.

Kantarealer bevokst med skog eller kratt, kan gi le for planteproduksjon på innmarka og skjul for dyre- og fuglelivet. Ved planlegging av skjøtsel av kantarealer er det derfor viktig å ta hensyn til disse positive effektene av spesielt de skogbevokste kantarealene.

Ordningen bør sees i sammenheng med SMIL-ordningen der SMIL-midler kan benyttes til større ryddearbeid og RMP-midler til årlig vedlikehold.

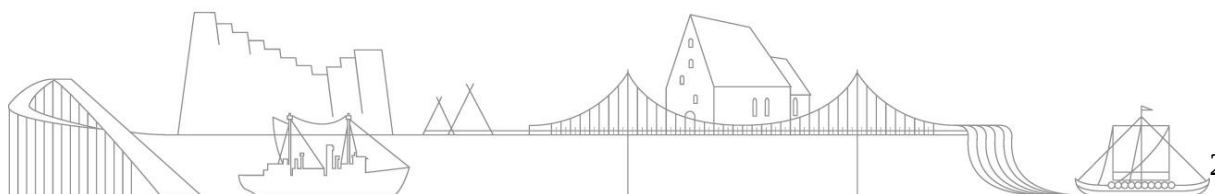
Utmålingsenhet: daa

Kommentar: Etablert tiltak som har fått utvidet omfang og ny utmålingsenhet. Det er ikke lenger mulig å søke tilskudd til skjøtsel ved beite.

Tiltak 2 Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap

2a Beite i bygdenært kulturlandskap

Bygdenær beitemark er godt synlige deler av kulturlandskapet. I tillegg til å bevare kulturlandskapet bidrar bygdenært utmarksbeite til å skjerme innmarksarealer for uheldig

beite sent i vekstsesongen. Lengre periode med gårdsnært beite legger også til rette for et bedre tilsyn med dyrene og vil dermed kunne være med å bidra til reduserte rovdyrtaap. Mye bygdenær beitemark blir ikke tatt i bruk grunnet ekstra arbeid og utgifter knyttet til gjerdehold og annen tilrettelegging for beite. Et tilskudd til bygdenært beite er ment å stimulere til å ta i bruk bygdenære områder til beite samt å kompensere for eventuelle ekstrakostnader knyttet til beite i disse områdene.

Formål: Å vedlikeholde og utvikle bygdenært kulturlandskap.

Vilkår: Tilskudd gis til beite på varig beitemark ved gården/tunet eller i bygda. Det gis ikke tilskudd for arealer berettiget produksjonstilskudd. Antall dyr skal være tilstrekkelig og beitetiden lang nok til at arealet får et tydelig beitepreg. Det må legges til rette for at tradisjonelle ferdselsårer opprettholdes og at tilgjengeligheten for allmennheten ikke hindres. Av hensyn til beitekonflikter **kan** det stilles krav om at dyrene beiter på avgrensede eller inngjerdede områder. Omsøkt areal skal godkjennes av kommunen. Arealet tegnes på kart som sendes inn sammen med søknaden. Sammen med kartet er det ønskelig at kommunen får opplysninger om omsøkt areal er eksisterende eller nytt beite. Godkjenning kan skje ut i fra kartopplysninger. Det gis tilskudd for inntil 40 daa per foretak.

Kjennetegn på areal med tydelig beitepreg:

Tresjikt: Glissen skog, oppkvista trær (lite greiner langt nede)

Busksjikt: Lite/ingen buskvekster

Marksjikt: Godt gressinnhold, dominert av gressarter fremmet av beite (bredblada gress, engkvein, rapp, sølvbunke)

Utmålingsenhet: dyretall

Subenhet: daa

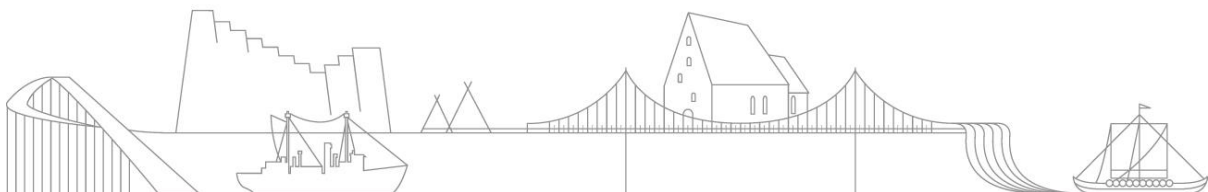
Kommentar: Etablert tiltak, både dyretall og daa i utmålingsenhet

2b Beite på vanskelig tilgjengelige beiteområder på øyene og langs kysten

Langs kysten av Troms er det gode beiteområder. Siden mange øyer og kystnært fastland ikke lenger har aktive bruk med beitedyr, er mange av disse beiteområdene i ferd med å gro igjen. Øyene har også lite rovdyr, og det å frakte dyr til øyene kan være med å redusere rovdyrtaapene. Det kreves ekstra innsats å frakte beitedyr til disse områdene, men det er god landskapspleie og øker kvaliteten på området både for lokalbefolkning og turister.

Formål: Å stimulere til at vanskelig tilgjengelige beiteområder på øyene og langs kysten av Troms blir tatt i bruk til beite for å hindre gjengroing av kulturlandskapet.

Vilkår: Det gis tilskudd til småfe som beiter på vanskelig tilgjengelige beiteområder på øyene og langs kysten av Troms. Med vanskelig tilgjengelige områder menes det områder som krever at dyrene fraktes med båt/ferge til eller fra området. Dyrene må være på beitet de fraktes til/fra i minst 8 uker. Hoveddelen av fôropptaket i denne perioden må skje gjennom beite. Det blir stilt krav til at dyra har rikelig tilgang på mat og vann og at drifta er i samsvar

med gjeldene regler for dyrehold (dyrevernsloven med forskrifter). Brukeren må ha lovlig tilgang til beitearealene.

Utmålingsenhet: dyretall

Subenhet: daa

Kommentar: Det stilles krav om at dyrene må fraktes med båt/ferge for å være tilskuddsberettiget.

2c Skjøtsel av bratt areal v/beite

Brattlendt areal i drift representerer verdifulle kulturlandskapsverdier siden disse ofte er godt synlige. Dette arealet er vanskelig å drive, og blir derfor ofte tatt ut av drift. Det er viktig for opplevelsesverdien av kulturlandskapet at disse arealene ikke gror igjen.

Formål: Å opprettholde drift av bratte jordbruksarealer gjennom kompensasjon for driftsmessige ulemper.

Vilkår: Tilskudd gis for beite av bratt areal (fulldyrka, overflatedyrka, innmarksbeite) på minst 10 daa med helling 1: 5 eller brattere. Antall dyr skal være tilstrekkelig og beitetiden lang nok til at arealet får et tydelig beitepreg (for kjennetegn på tydelig beitepreg se ordning 2a). Arealet merkes av på miljøplankartet. Det gis samlet inntil 50 dekar til sammen for slått og beite (henvis til tiltak 3).

Utmålingsenhet: dyretall

Subenhet: daa

Aktivitetsområde: Opprettholde kulturlandskapet

Tiltak 3 Skjøtsel av bratt areal v/slått

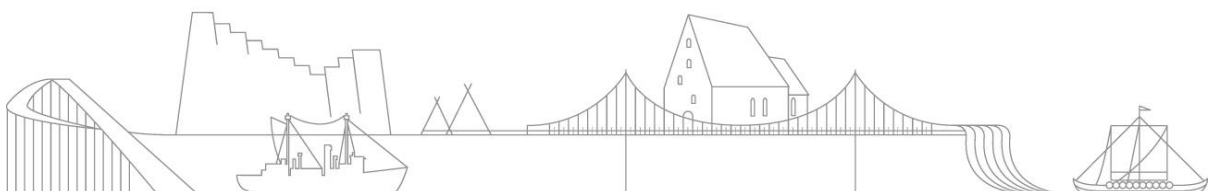
Brattlendt areal i drift representerer verdifulle kulturlandskapsverdier siden disse ofte er godt synlige. Dette arealet er vanskelig å drive, og blir derfor ofte tatt ut av drift. Det er viktig for opplevelsesverdien av kulturlandskapet at disse arealene ikke gror igjen.

Formål: Å opprettholde drift av bratte jordbruksarealer gjennom kompensasjon for driftsmessige ulemper.

Vilkår: Tilskudd gis for slått av bratt areal (fulldyrka, overflatedyrka, innmarksbeite) på minst 10 daa med helling 1:5 eller brattere. Arealet merkes av på kart som sendes inn sammen med søknaden. Tilskudd gis for inntil 50 daa per foretak.

Utmålingsenhet: daa

Kommentar: tidligere en ordning, nå to tiltak

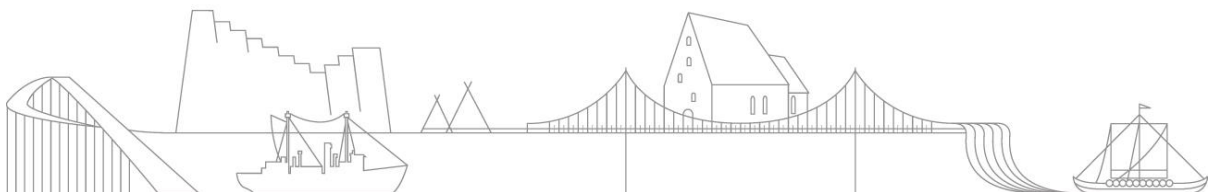
Tiltak 4 Drift av beitelag

Samarbeid om tilsyn, sanking og gjerdehold fører til bedre utnyttelse av utmarksbeite og redusert tap av dyr på beite. Vi har siden 1970 hatt ei tilskuddsordning for organisert beitebruk i Norge. Støtta har vært todelt; støtte til drift av beitelag gjennom tilskudd per hjemsanka dyr, og tilskudd til investeringer. Investeringsstøtten forvaltes av FM gjennom SMIL-ordningen, mens årlig støtte til drift av beitelag går inn under regionalt miljøprogram. I Troms har vi god erfaring med tilskudd til organisert beitebruk, og vil derfor videreføre ordningen.

Formål: Legge forholdene til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark og redusere tap av dyr på utmarksbeite gjennom organisert tilsyn, organisert sanking og andre målretta fellestiltak i beiteområdet.

Vilkår: Det gis tilskudd til sankelag/beitelag som har sau, geit eller storfe på beite i utmark minst 8 uker i året. Tilskuddet gis per hjemsanka dyr. Melkende kyr og geiter er ikke omfatta av denne ordningen. Sankelag/beitelag som søker om tilskudd må være registrert i enhetsregisteret/foretaksregisteret. Søknad om tilskudd sendes den kommunen der størstedelen av beitet ligger. Dersom laget beiter i flere fylke, skal fylkesmennene i beitefylkene sammen avgjøre hvilket fylke og hvilken kommune laget skal registreres i, og hvor de skal søke om tilskudd. For å være berettiget tilskudd gjennom regionalt miljøprogram, må sankelaget/beitelaget oppfylle følgende krav:

- Laget skal ha egne lagslover og et styre valgt av medlemmene, og føre protokoll fra alle møter der det blir gjort vedtak.
- Laget skal være åpent for brukere som har tilgang til utmarksbeite i et område der samarbeid kan fremme bruken av beiteområdet.
- Laget skal føre regnskap for den økonomiske drifta i laget i tråd med gjeldende regler og god regnskapsteknikk.
- Laget skal bruke alle tilskudd til laget til å fremme den organiserte beitebruken i området gjennom felles tiltak.
- Laget skal organisere effektivt og forsvarlig tilsyn og sanking av egne og andres dyr i lagets område, tilpassa lokale forhold. Beiteområdet skal inspiseres minst en gang i uka slik at unormale forhold kan bli oppdaga fort og nødvendige tiltak satt i verk.
- Laget skal samarbeide med tilgrensende lag når det kan føre til mer effektiv ressursbruk og utnyttelse av beiteområdene. Dette gjelder spesielt sanking og ettersanking.
- Laget skal notere opplysninger om gjennomført tilsyn (dato, tilsynsrunde, unormale forhold i beiteområdet og tiltak som er satt i verk). Fylkesmannen og kommunen kan be om å få lagt fram denne dokumentasjonen.
- Laget skal sende årlig rapport på fast skjema til kommunen innen 1. november.
- Lag som bruker beite i andre kommuner enn registreringskommunen, skal hvert år sende kopi av søknad om tilskudd til disse for informasjon.
- Nyregistrerte lag skal ha minst 5 aktive medlemmer og 300 småfeenheter. Minstekrav for eksisterende lag er 3 aktive medlemmer og 150 småfeenheter (1 småfeenhet = 1 lam/sau/geit/kje eller 0,1 storfe). Alle dyreslag fra samme bruk skal organiseres i samme lag.

Fylkesmannen kan i spesielle tilfeller gjøre unntak fra disse kravene. Fylkesmannen kan også pålegge at lag blir slått sammen eller delt.

Støtte til investeringer i beitefeltet kan søkes gjennom egen forskrift fra 2014 som forvaltes av Fylkesmannen.

Utmålingsenhet: dyretall

Miljøtema: Biologisk mangfold

Aktivitetsområde: Utvalgte naturtyper

Aktivitetsområde: Prioriterte naturverdier

Tiltak 5a og b Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer ved slått (a) og beite (b)

Store områder har blitt påvirket av tradisjonell jordbruksdrift (ekstensiv drift uten bruk av kunstgjødsel og sprøytemidler) over lang tid. Dette har gitt rom for at arter av planter og dyr har tilpasset seg disse forholdene. Med endring i driftsform, gror jordbrukslandskapet igjen og bruk av gjødsel og sprøytemidler påvirker det biologiske mangfoldet. I dag er det bare fragmenter igjen av kulturlandskapet preget av tradisjonell jordbruksdrift. Disse er det verdt å ta vare på.

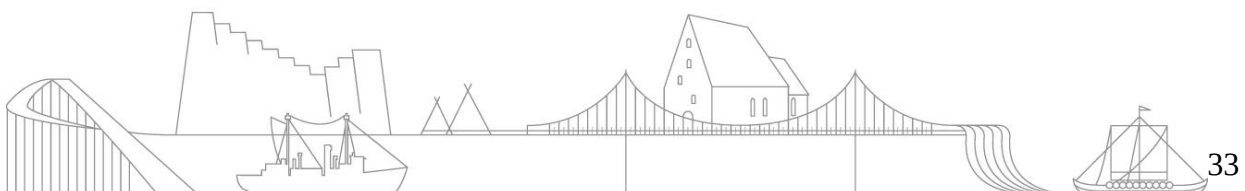
Formål: Å stimulere til bevaring av kulturlandskap preget av tradisjonell jordbruksdrift.

Vilkår: Tilskudd gis for skånsom skjøtsel av eng, slåttearealer og beitemark i kulturlandskap som er registrert som nasjonalt eller regionalt verdifulle i *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Troms* (Rapport 59-95, Fylkesmannen i Troms) eller spesielt verneverdig (kategori 1) i *Registrering av verdifulle kulturlandskap i Troms* (Rapport 1996:11, Høgskolen i Finnmark), eller som utvalgte naturtyper i Naturbase (DNs nettbaserte innsynsløsning til kartfestede data om naturmangfold og friluftsliv, www.dirnat.no/kart/naturbase). Liste over aktuelle områder fra ovennevnte rapporter er vedlagt. Disse områdene er også merket av på kart som ligger tilgjengelig på nettsidene til RMP Troms.

Med skånsom skjøtsel menes svak gjødsling, middels sein slåttetid, bruk av lette maskiner og redskaper og ingen bruk av kjemiske plantevernmidler. Beiting må startes tidlig i sesongen og beitetrykket må være tilstrekkelig til å etablere og vedlikeholde en typisk beitemarksflora. Arealet merkes av på kart som sendes inn sammen med søknaden. Skjøtsel utføres etter en enkel skjøtselsplan som utarbeides av andre på bestilling og godkjennes av Fylkesmannen. Arealet må være i slik hevd at de verdiene som var grunnlaget for utvelgelsen fremdeles er tilstede eller vil komme tilbake ved planlagt skjøtsel.

Tilskudd gis for skjøtselsarbeid på egen eiendom eller for skjøtsel på oppdrag. Ved skjøtsel på oppdrag kan f. eks. kommune, museum eller andre grunneiere være oppdragsgiver. Det må i så tilfelle foreligge en oppdragsavtale.

Tilskudd kan søkes i tillegg til produksjonstilskudd for det aktuelle arealet.

Ordningen bør sees i sammenheng med SMIL-ordningen der SMIL-midler kan benyttes til større ryddearbeid eller tilrettelegging for beite eller slått og RMP-midler til årlig vedlikehold. For utarbeidelse av skjøtelsesplan oppfordres det til å søke SMIL-midler. Fylkesmannen kan være behjelpelig med å opprette kontakt med firmaer som utarbeider skjøtelsesplaner.

Utmålingsenhet: daa

Kommentar: Ordningen er utvidet til også å gjelde utvalgte naturtyper registrert i Naturbase.

Aktivitetsområde: Husdyr, kulturplanter og genressurser

Tiltak 6 Bevaringsverdige husdyrraser

Husdyrraser er en del av vår kultur- og landbrukshistorie. Ulike husdyrraser er også bærere av et genetisk mangfold som det er viktig å bevare for å sikre genetisk variasjon til avl og foredling. Vi ønsker med denne ordninga å stimulere til bevaring av husdyrraser som har sterke røtter til Troms, men som i dag har små populasjoner både i fylket og i nasjonal sammenheng.

Nordlandshest/lyngshest er en av våre tre nasjonale hesteraser og den eneste med nordnorsk opprinnelse. På 1930 tallet ble det satt i gang organisert avl av rasen. Da var populasjonen lokalisert til de nordligste fylker med hovedtyngde langs Lyngfjorden i Troms. Nordlandshest/lyngshest er inkludert på FAOs liste over utrydningstruede raser med status ”utrydningstruet – vedlikeholdt” (FAO, 2000).

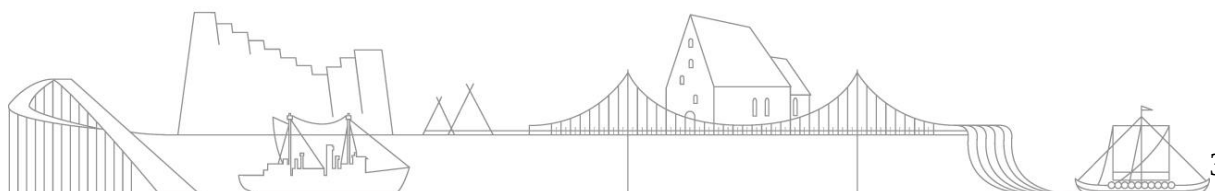
Sidet trønderfe og nordlandsfe (STN-fe) stammer fra det gamle, opprinnelige feet i Trøndelag og Nord-Norge. Historisk sett har Troms vært et av kjerneområdene for STN-fe. I dag er populasjonen så liten og rekrutteringen så lav at tiltak er nødvendig for å sikre rasen både i Troms og i nasjonal sammenheng. Rasen er oppført på Norsk genressursenters liste over bevaringsverdige husdyrraser (nasjonal og truet).

Steigarsau er en sauerase som ble utviklet hovedsakelig i Steigen i Nordland fra 1880 og utover. Opprinnelsen er stedegen sau som ble krysset med importert sjeviotsau og senere southerlandsau. I 1954 ble den godkjent som egen rase. Rasen er oppført på Norsk genressursenters liste over bevaringsverdige husdyrraser. Fra høsten 2012 er det på plass et kontrollsystem, som gjør at raselagene nå kan registrere dyr og rasegodkjenne dem i sauekontrollen. Det opplyses fra Norsk genressursenter at det skal være to populasjoner med steigar i Troms.

Formål: Å stimulere til at husdyrraser med sterke røtter til Troms fylke blir tatt vare på som deler av det biologiske mangfoldet i regionen.

Vilkår:

Nordlandshest/lyngshest: Det gis tilskudd per dyr på foretaket per 1. januar. Dyrene må være 12 måneder eller eldre og stambokført.

STN-fe: Det gis tilskudd per ku/okse registrert på foretaket per 1. januar. Kyrne er både melkekyr og ammekyr som har kalvet minst én gang. Oksene må være 12 måneder eller eldre. For å være berettiget tilskudd, må dyrene være minst 7/8 raserene.

Steigarsau: Det gis tilskudd til dyr registrert som steigarsau i sauekontrollen. Tilskudd pr. dyr registrert på foretaket per 1. januar.

For alle rasene gis det bare tilskudd til de som selv eier dyrene.

Utmålingsenhet: dyretall

Kommentar: Tilskudd for steigarsau er nytt av året. Norsk Genressurssenter har fått på plass et kontrollsystem for registrering av steigar.

Miljøtema: Kulturhistoriske miljøer og kulturminner

Aktivitetsområde: Setring

Tiltak 7a og b Drift av enkeltseter (a)/felleseter (b) med melkeproduksjon

Troms har ingen utpreget setertradisjon og det er således få setre i fylket. Likevel utgjør de få setrene vi har et viktig innslag i kulturlandskapet samtidig som de er bærere av kulturhistoriske verdier. Dette er verdier vi ønsker å opprettholde for jordbruket i fylket vårt.

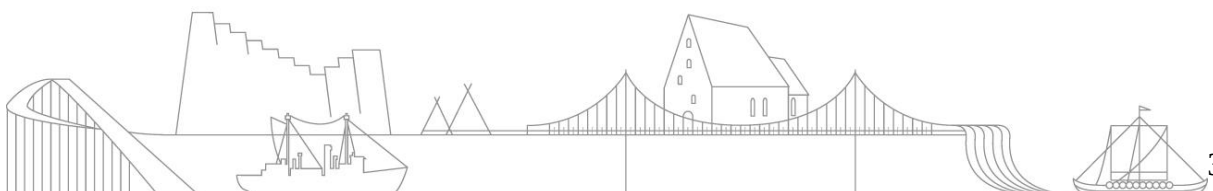
Formål: Å ivareta viktige kulturlandskapsverdier knyttet til seterdrift og å opprettholde tradisjonen med setring i fylket.

Vilkår: Tilskudd gis til foretak som har hele eller deler av melkeproduksjonen fra geit og/eller ku på seter minimum 4 uker i løpet av sommerhalvåret. Med seter menes anlegg tilknyttet beiteområde i utmark eller spesielt kultiverte områder for beiting som for eksempel overflatedyrka eller fulldyrka eng i utmark. Øvrige vilkår:

- det stilles krav om permanent husvære for personell og fjøs/melkestall tilknyttet anlegget
- det skal melkes minst 2 kyr eller 10 geiter daglig
- melka skal leveres til meieri eller videreføres lokalt
- hoveddelen av fôropptaket i seterperioden må skje gjennom beiting
- produksjonen må skje innenfor kvote eller i samsvar med forskrift om fritak fra overproduksjonsavgift ved lokal foredling av melk

For felleseter blir tilskuddssatsen delt likt på medlemmene. Samdrifter som setrer alene regnes som enkeltseter. Om de setrer sammen med andre foretak i felleseter, regnes samdrifta som ett medlem av felleseter.

Utmålingsenhet: Enkeltseter: antall
 Felleseter: andel

Aktivitetsområde: Andre tradisjonelle driftsområder

Tiltak 8 Hesjing

Hesjer har fra gammelt av vært synlige elementer i jordbrukets kulturlandskap og et synlig tegn på en driftsform som etter hvert er lite brukt. Tilskudd gis som kompensasjon for en arbeidskrevende driftsform som det er ønskelig å ta vare på som en del av vår kulturhistorie.

Formål: Å holde i hevd tradisjonen med hesjing og å opprettholde hesjer som et synlig element i jordbrukets kulturlandskap.

Vilkår: Tilskudd gis for areal som høstes for høytørking utendørs i hesje. Merkes av på kart som sendes inn sammen med søknaden. Det gis tilskudd for inntil 10 dekar per foretak. Tilskuddet kan søkes i tillegg til ordinært produksjonstilskudd for det aktuelle arealet.

Utmålingsenhet: daa

Aktivitetsområde: Automatisk fredete kulturminner

Tiltak 9 Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner

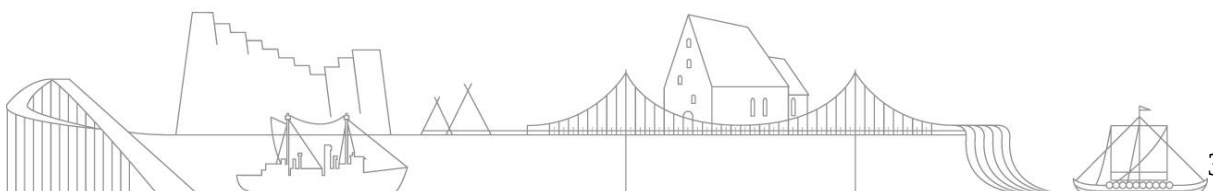
Kulturminner utgjør en viktig del av vår felles historie og kulturarv. De er unike og uerstattelige kilder til kunnskap og opplevelse. Automatisk freda kulturminner omfatter kulturminner fra før 1537 og samiske kulturminner eldre enn 100 år. Fra et kulturminnes synlige ytterkant er en sone på 5 meter også automatisk fredet. Eksempel på kulturminner kan være gravhauger, hustufter og fangstgroper. En stor andel av kulturminnene ligger i jordbrukets kulturlandskap. Jordbruket har derfor en viktig oppgave med å ta vare på disse.

Formål: Å ta vare på kulturminner i jordbrukets kulturlandskap som utgjør en verdifull del av vår felles kulturarv og historie.

Vilkår: Det gis tilskudd til skjøtsel av kulturminner som er registrert i kulturminnedatabasen Askeladden og som ligger i jordbrukets kulturlandskap (på innmark eller i bygdenær utmark). Bygninger omfattes ikke av ordningen. Kulturminnet skal merkes av på kart som sendes inn sammen med søknaden. Skjøtsel utføres etter skjøtelsplan som utarbeides i samråd med regional kulturminneforvaltning og legges ved Miljøplan trinn 2. Skjøtelsplan legges ved søknaden første gang det søkes om tilskudd for et kulturminne. Mal for skjøtelsplan er vedlagt og kan finnes på nettsidene til RMP Troms.

Kulturminnet skal ellers holdes ryddig og fri for søppel og være tilgjengelig for allmennheten. Ved beite skal tråkkskader unngås og det skal tilstrebes jevn beiting. Beiteområdet kan være inngjerdet eller ha en naturlig avgrensning. Det skal foreligge skriftlig avtale ved innleie av beitedyr.

Omfattende tiltak med å rydde kulturminner eller legge til rette for beite på og rundt disse (for eksempel etablering av permanente gjerder) kan søkes gjennom SMIL-ordninga. RMP-midler knyttes til årlig skjøtsel og vedlikehold.

Utmålingsenhet: daa

Subenhet: antall

Tiltaksklasser: slått, beite

Ved mistanke om funn av automatisk freda kulturminne, kan kulturminneforvaltninga kontaktes for vurdering og eventuell registrering slik at skjøtsel kan bli tilskuddsberettiget. Nærmere informasjon om kulturminner finnes på www.kulturminnesok.no. For kommuneadministrasjon finnes informasjon på <http://askeladden.ra.no>

Kommentar: Dette er videreføring av ei gammel ordning, to tiltaksklasser, beite og slått.

Miljøtema: Tilgjengelighet og friluftsliv

Aktivitetsområde: Turmuligheter og tilgjengelighet

Tiltak 10 Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet

Det er et nasjonalt mål at alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv i nærmiljøet og i naturen for øvrig. En viktig forutsetning for friluftslivet er tilgjengelighet til utferdsarealer og kulturlandskapselementer (f.eks. bygninger, kulturminner, planter og dyr). Tilskuddsordninga er tenkt å skulle stimulere til og gi betaling for at jordbruksforetak legger til rette for ferdsel og friluftsliv i jordbrukets kulturlandskap. Siktrydding langs landbruksveier for å unngå farlige situasjoner mellom turgåere og gårdens transportbehov er et viktig tiltak. Slik tilrettelegging vil også kunne kanalisere ferdselen dit grunneier ønsker og dermed bidra til å dempe konflikter mellom gårdbrukere og turgåere.

Formål: Å stimulere til skjøtsel av stier/landbruksveier på innmark og bygdenær utmark for å legge til rette for og styre ferdsel i jordbrukets kulturlandskap.

Vilkår: Det gis tilskudd til skjøtsel av:

- stier som leder til andre etablerte stier
- stier som leder til kulturminner
- stier som leder til utferdsareal/rekreasjonsområder
- stier som kanaliserer ferdsel utenom tun og sårbare områder
- naturstier/opplevelsesstier
- landbruksveier i jordbrukets kulturlandskap

Det gis tilskudd til tiltak på privat grunn på innmark og i bygdenær utmark. Skjøtsel kan være tynning av skog, slått, opprusting av sti og vedlikehold av porter og lignende. Det stilles krav om at ferdselsårene skal holdes åpne så de er godt synlige. De skal også være merket og kunne avmerkes på turkart. Det gis ikke tilskudd til veier åpne for motorisert ferdsel utover gårdens transportbehov. Ferdselsårene tegnes inn på kart som sendes inn sammen med søknaden. Det gis tilskudd for inntil 2000 m per foretak.

Tilskudd til etablering av nye ferdselsårer, eventuelt omfattende restaurering av gamle ferdselsårer, kan søkes gjennom SMIL-ordninga.

Med tilrettelegging øker ofte ferdselen og dette kan medføre en del problemer ikke minst knyttet til parkering. Det kan søkes egne midler gjennom SMIL-ordninga for etablering av parkeringsplasser eller annen tilrettelegging for å unngå konflikter mellom allmennheten og gårdbrukere i forbindelse med ferdsel på landbrukseiendom.

Utmålingsenhet: meter

Tiltaksklasse: lav tilrettelegging

Miljøtema: Utslipp til luft

Aktivitetssområde: Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

Tiltak 11 Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

Husdyrgjødsel er en ressurs for å få gode avlinger, men kan også være et potensielt miljøproblem gjennom frigjøring av klimagasser til luft, forurensning til vann og sjenerende lukt til omgivelsene.

Formål: Bidra til at husdyrgjødsel blir spredd på en mer miljøvennlig måte slik at utslipp til luft, avrenning av næringsstoffer til vann og luktulemper blir redusert sammenlignet med spredning ved tradisjonelle metoder. Spredningen skal foregå slik at mest mulig av gjødsla blir tilgjengelig for plantevekst.

Vilkår:

Det gis tilskudd gis til følgende tre områder:

11a Nedlegging/nedfelling

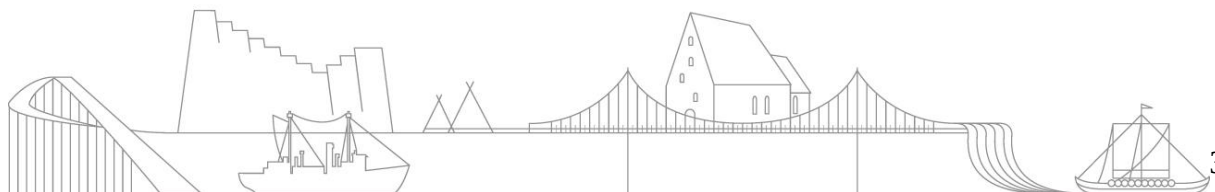
Det gis tilskudd til spredning av husdyrgjødsel i voksende kultur (eng) der gjødsla enten blir ført direkte ned i bakken, mekanisk eller ved hjelp av høyt trykk (nedfelling: DGI) eller den blir ført i slanger eller rør helt nede på bakken (nedlegging: stripespreder).

11b Bruk av slangeutstyr

Dersom det nyttes slangeutstyr i voksende kultur (11a), kan det i tillegg gis et ekstra tilskudd. Med slangeutstyr menes slanger eller rør som fører gjødsla ut på arealet fram til spreder.

11c Spredning med rask nedmolding

Det gis tilskudd til harving/pløying etter overflatespredning av husdyrgjødsel innen to timer etter spredning, slik at gjødsla dekkes av jord eller blandes i det øverste jordlaget (nedmolding).

Selv om det spres husdyrgjødsel flere ganger på et areal, kan man kun motta tilskudd til én spredning per år på det aktuelle arealet. Tiltaket gjelder spredning av enhver type husdyrgjødsel uavhengig av dyreslag og tørrstoffinnhold.

Generelt for alle tre ordningene:

Tilskudd gis for areal der gjødsla spres på en miljøvennlig måte som beskrevet over. All husdyrgjødsel på foretaket må disponeres i henhold til forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav. Det forutsettes at tiltaket synliggjøres i gjødslingsplanen. Minste spredemengde er 5 kg total-N per dekar. Arealene det innvilges tilskudd for skal høstes eller beites etter spredning samme år. Tiltaket skal gjennomføres innen 1. august. Omsøkt areal merkes av på kart som sendes inn sammen med søknaden.

Utmålingsenhet: daa

Kommentar: nytt tiltak.

Eksempel på hvordan RMP- og SMIL midler kan brukes

Eks 1 Kulturminner

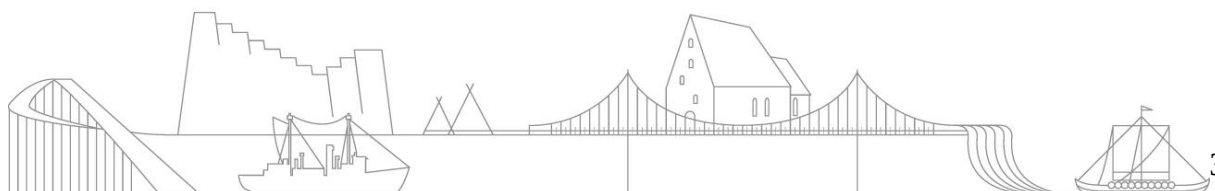
Gårdbrukeren blir kontaktet av regional kulturminneforvaltning som gir beskjed om at det er et kulturminne på gården som det er ønskelig blir skjøttet. Kulturminneforvaltningen lager så en skjøtselsplan etter mal vedlagt RMP-veilederen. Gårdbrukeren selv trenger ikke være den som utfører skjøtselen. Det er også mulig at en gårdbruker inngår en avtale om skjøtsel av kulturminne på annen eiendom. Det må da foreligge avtale med eier, og gårdbrukeren kan så søke om tilskudd. Arbeidet kan imidlertid settes bort til andre og midlene kan brukes til å betale for å få arbeidet gjort.

Eks 2 Bygdenært beite

En gårdbruker ønsker å igangsette skjøtsel av et bygdenært areal som har grodd til. Første år søkes det om SMIL-midler for å tilrettelegge for beiting ved krattrydding. SMIL-midler kan også brukes til oppsett av gjerde for å holde dyrene i ønsket område lenge nok til at arealet får tydelig beitepreg. Påfølgende år kan det søkes RMP-tilskudd for vedlikehold av arealet ved beite.

Eks 3 Biologisk verdifulle områder

En gårdbruker har et område på sin eiendom som er registrert som verdifullt i henhold til kriteriene i tiltak 5 og 6. Det søkes om SMIL-midler til utarbeidelse av skjøtselsplan. Planen utarbeides av eksternt firma. Gårdbruker får RMP-midler til å drive skjøtsel i henhold til skjøtselsplanen.

Referanser

Evaluering av regionale miljøprogram. Resultatmåling og evaluering til jordbruksoppgjøret 2008. SLF rapport 9/2008.

Handlingsplan for økologisk landbruk i Troms 2008-2012. Fylkesmannen i Troms, Landbruksavdelinga, 2007.

Landbruks- og matdepartementets miljøstrategi 2008-2015

Nasjonalt miljøprogram 2012. Nasjonale prioriteringer og virkemidler i jordbrukets miljøinnsats. Rapport – nr: 23/2012

Nettsida miljøstatus i Troms

Norske Jordbrukslandskap – en inndeling i 10 jordbruksregioner. NIJOS 13/1999
Permanent gjerdning med strøm, småfe og storfe. Kristin Sørensen og Tor Ole Torstensen, 2005.

Regionalt miljøprogram for jordbruket for andre fylke

Vannrammedirektivet. Havforsknings Nytt 15/2005. Havforskningsinstituttet

Melding.St.9 (2011-2012) Velkommen til bords

Miljøstatus i landbruket 2012 Tematisk vurdering av miljøstatus og miljøutvikling i landbruket, Rapport- nr.8/2012

Melding. St.21 (2011-2012) Klimameldingen

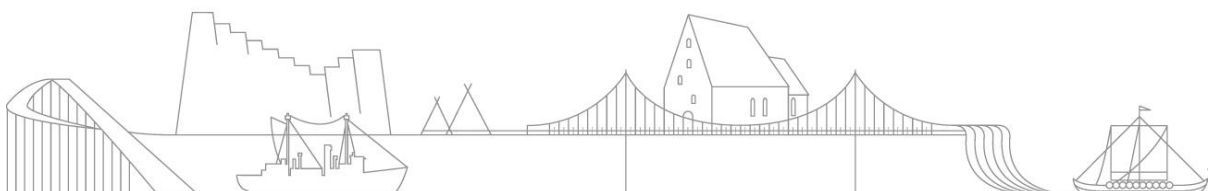
Prop.122S (2011-2012) Jordbruksoppgjøret 2012

Melding. St. nr.39 (2008-2009) Klimautfordringene-landbruket en del av løsningen

Intervju/samtaler med tidsvitner angående sommerfjøsdrift

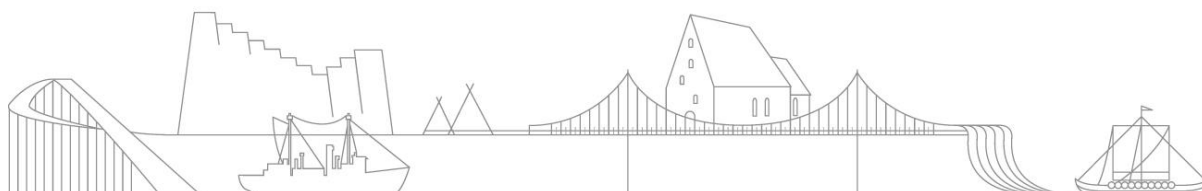
Troms – alle tiders møtested Kulturarvplan for Troms 2011 – 2014

Statistisk sentralbyrå SSB

Vedlegg 1: Nasjonal RMP - meny

Miljøtema	Aktivitetsområder	Tiltak	Utmålingsenhet	Subenhet	Tiltaksklasse
Kulturlandskap	Regionalt prioriterte kulturlandskap	Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Daa		5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, bratt areal m/spesielle verdier (eks. frukthager), veikanter.
		Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Dyreenheter	Daa	5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, verneområde, t areal m/spesielle verdier
		Skjøtsel av særegne landskapselementer	Antall.		3 stk: Åkerholmer, gårdsdammer, store trær
	Opprettholde kulturlandskapet	Skjøtsel av bratt areal	Daa		2 stk: Helling 1:5, helling 1:3
		Drift av beitelag	Dyretall		3 stk: Sau/geit, hest/storfe og sau/geit/storfe med forsterket tilsyn
		Beite i utmark	Dyretall		2 stk: Sau/geit og hest/storfe
	Biologisk mangfold	Utvalgte naturtyper	Skjøtsel av slåttemark	Daa	
Skjøtsel av slåttemyr			Daa		
		Skjøtsel av kystlynghei	Daa		
Prioriterte naturverdier		Beite av kystlynghei	Dyreenheter	Daa	
		Skjøtsel av styvingstrær	Antall		
		Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer	Daa		

		Beite av biologisk verdifulle arealer	Daa		
		Friarealer for gås i N-Tr og Nordland	Daa		3 stk: Høyt beitetrykk, middels og lavt beitetrykk
		Tilrettelegging av fuglebiotoper	Daa		
	Husdyr, kulturplanter og genressurser	Bevaringsverdige husdyrraser	Dyretal	1	4 stk: Sau, storfe, hest og geit
		Skjøtsel av gamle enger	Daa		
Kultur- miljøer og kultur- minner	Setring	Drift av enkeltseter med melkeproduksjon	Antall		3 stk: 4 -6 uker, 6 -8 uker, 8 uker eller mer
		Drift av felleseter med melkeproduksjon	Andel		3 stk: 4 -6 uker, 6 -8 uker, 8 uker eller mer
		Drift av enkeltseter med foredling	Antall		
		Drift av felleseter med foredling	Andel		
		Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap	Daa		
	Andre tradisjonelle driftsformer	Hesjing	Daa		
	Automatisk fredete kulturminner	Skjøtsel av gravminne	Antall		
		Skjøtsel av gravfelt	Daa	Antall	2 stk: Beite, slått
		Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner	Daa	Antall.	2 stk: Beite, slått
	Nyere tids kulturminner	Skjøtsel av bakkemurer, trekker og skigarder	Meter		3 stk: Bakkemurer/steingjerder, trekker/alleer, skigarder
		Skjøtsel av rydningsrøyser	Antall		
		Skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder	Daa		

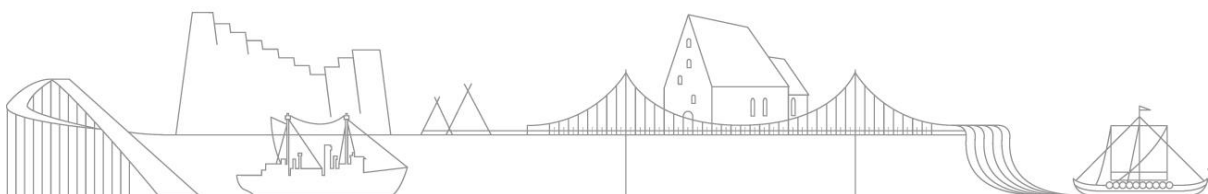
Friluftsliv og tilgj.het Avrenning til vassdrag og kyst	Turmuligheter og tilgjengelighet	Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet	Meter		2 stk: Høy tilrettelegging, lav tilrettelegging
	Prioriterte områder	Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Høstharving	Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2
		Direktesådd høstkorn	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Fangvekster sådd sammen med vekster	Daa		
		Fangvekster etter høsting	Daa		
		Grasdekt vannvei	Meter		2 stk: korn og potet/grønnsaker
		Ugjødsla randsone i eng	Meter		
		Vegetasjonssone	Meter	Daa	3 stk: Soner med korn, potet/grønnsaker og gras
		Andre grasdekte arealer	Daa		
		Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder	Daa		
		Vedlikehold av fangdammer	Stk.	Daa	
		Utsatt omlegging av eng	Daa		
		Miljøavtale	Daa		2 stk: Trinn 1 og trinn 2
	Andre områder	Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Høstharving	Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2
		Direktesådd høstkorn	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Fangvekster sådd sammen med vekster	Daa		
		Fangvekster etter høsting	Daa		
		Grasdekt vannvei	Meter		2 stk: Områder/arealer med korn og potet/grønnsaker
		Vegetasjonssone	Meter		2 stk: Områder/arealer med korn og potet/grønnsaker
		Andre grasdekte arealer	Daa		
		Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder	Daa		
		Stubb i områder med	Daa		

		jordtap			
		Vedlikehold av fangdammer	Stk.	Daa	
		Miljøavtale	Daa		2 stk: Trinn 1 og trinn 2
Utslipp til luft	Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	Nedlegging og nedfelling	Daa		2 stk: Voksende kultur og åpen åker/stubb
		Bruk av slangeutstyr	Daa		
		Spredning med rask nedmolding	Daa		
		Spredning i vår/vekstsesong	Daa		
Plantevernmidler	Redusert bruk av kjemiske plantevernmidler	Ugrasharving	Daa		
		Hypping/radrensing	Daa		
		Flamming	Daa		

Vedlegg 2: Kystbygdene i Troms - kart

Vedlegg 3: Miljøplan trinn 2 – mal

Malen er utarbeidet ved Fylkesmannen i Troms, landbruksavdelinga 2009. Den bygger på mal utarbeidet ved

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og registreringsskjemaer fra KSLmatmerk.

For søknad om midler til spesielle miljøtiltak i jordbruket samt for enkelte ordninger innen regionale miljøtilskudd, stilles det krav om at bruket har miljøplan trinn 2, hvor den enkelte gårdbruker skal ta utgangspunkt i miljøutfordringene på sin gård, og planlegge tiltak ut fra dette. Som eksempler på tiltak kan nevnes tiltak for biologisk mangfold, vedlikehold av kulturminner og skjøtsel av kulturlandskap.

Malen er ment som et hjelpemiddel for å lage miljøplan trinn 2. Det er ikke et krav at denne malen skal brukes, men den er til hjelp for å få frem det som kreves i miljøplan trinn 2:

- Målet for foretakets miljøinnsats
- Planer for tiltak som skal fremme særskilte miljøformål
- Dokumentasjon på gjennomføring av tiltak

Dokumentasjon knyttet til miljøplanen skal oppbevares på foretaket og være tilgjengelig i ti år etter planårets slutt.

Miljøplan trinn 2 skal være en overordnet plan. Ved søknad om tilskudd må det ofte utarbeides mer detaljerte planer for tiltakene det søkes for, slike planer legges ved miljøplan trinn 2.

Malen for miljøplan trinn 2 består av grunnopplysninger, mål for miljøarbeidet på gården samt tabell for evt. utførte miljøtiltak og tabell for planlagte miljøtiltak. Det er opp til den enkelte å avgjøre hvor lang miljøplanperioden skal være, kanskje er fem år et passe perspektiv. Om målet for gårdens miljøarbeid har endret fokus skrives nytt hovedmål og påfølgende nye delmål. Om det underveis i planperioden planlegges nye tiltak, føres disse fortløpende inn.

Hvordan bruke tabellen:

Reg. nr. kart (registreringsnummer på miljøplankartet)

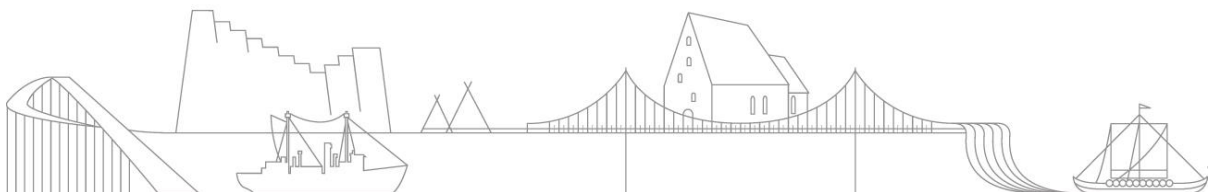
De ulike miljøverdiene og -utfordringene merkes av og nummereres på miljøplankartet (noen kan allerede være avmerket i forbindelse med miljøplan trinn 1). Disse numrene føres inn i denne kolonnen.

Navn på stedet/type element

Her skrives navnet på selve miljøverdien og -utfordringen, eller navnet på stedet der den ligger, samt hva den er.

Tilstand og aktuelle tiltak (skjøtsel, vedlikehold)

Her beskrives kort tilstand, vedlikeholdsbehov og eventuelle planer for tiltak for miljøverdien og -utfordringen. Her kan en også kort skrive hva som er årsak til at «elementet» er en verdi

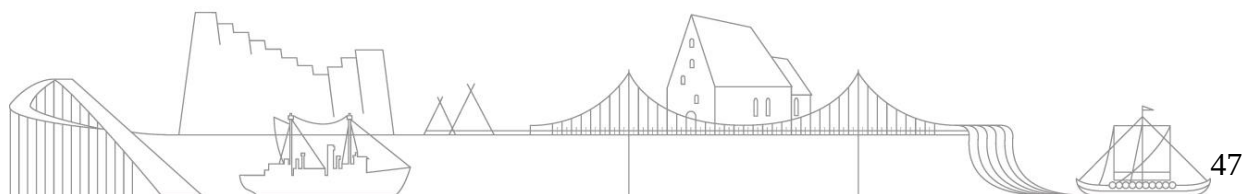
eller utfordring, og historien – for eksempel når og av hvem det er laget, hva det er brukt til og eventuelt når det sist ble brukt.

Tiltak, planlagt når og utført når

Her skrives når det er tenkt å gjøre eventuelle tiltak. Utførte tiltak dokumenteres ved å skrive dato for når det ble gjort.

Merknader/utfyllende kommentarer

En del tiltak vil kreve en mer detaljert beskrivelse enn det man får plass til i en slik tabell, dvs. en plan for restaurering, skjøtsel og vedlikehold. Slike planer føres inn på eget ark og legges ved som vedlegg til tabellen.

Vedlegg 4: Skjøtsel av prioriterte kulturlandskap - mal

Malen under er utarbeidet ved Fylkesmannen i Troms, landbruksavdelinga og miljøvernavdelinga. Malen tar utgangspunkt i tilsvarende mal utarbeidet ved Fylkesmannen i Sør-Trøndelag.

Malen er ment som et hjelpemiddel i forbindelse med regionale miljøtilskudd for jordbruket i Troms. Skjøtsel er tiltak som blir gjennomført jevnlig, ofte årlig, for å opprettholde ønsket tilstand i en kulturmarkstype. Malen forutsetter at arealet med gammel kulturmark har blitt holdt i hevd eller er restaurert. Skjøtselsplanen må være i tråd med, og skjøtselen må utføres i samsvar med regionale miljøtilskudd for jordbruket i Troms og ordningens forskrift. For å være berettiget tilskudd må skjøtselsplanen godkjennes av miljøvernavdelinga hos Fylkesmannen i Troms. Miljøvernavdelinga vil også kunne bistå med hjelp til utforming av planen.

1. Grunnopplysninger

Her må følgende gå frem:

- Grunneier
- Gårdsnavn
- Gårdsnr./bruksnr.
- Hvem som skjøtter kulturlandskapet
- Kommune
- Hvor arealets betydning for biologisk mangfold er dokumentert

2. Kart

Arealet skal være tegnet inn på kart. Dersom det skal være ulik skjøtsel for forskjellige deler av arealet, skal dette fremgå av kartet.

3. Beskrivelse av arealet

Det kan vises til registreringer i rapportene nevnt over. Kom gjerne med eventuelle tilleggsopplysninger om området (plante- og dyreliv, tidligere bruk og tilstand). Dersom det finnes arkeologiske kulturminner på arealet, må det opplyses om dette. Noe av det som står i registreringene kan være feil pga. foreldet e.l. Størrelsen på arealet og eventuelt delarealene som skal skjøttes må oppgis (jf. det som står om kart).

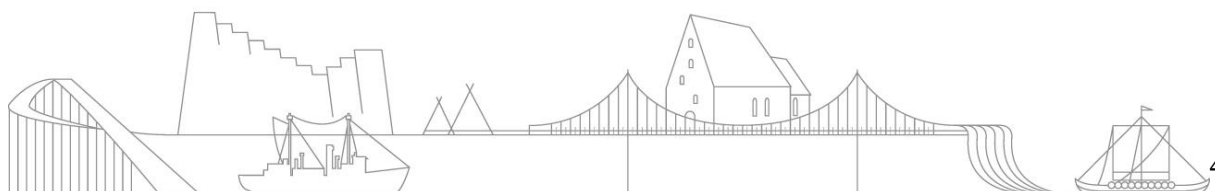
4. Målsetting

Hva er målet med skjøtselen? Hvilken tilstand ønskes bevart? Her kan det vises til målene i miljøplan trinn 2. Målsettingen har betydning for hvordan man velger å skjøtte arealet.

5. Beskrivelse av skjøtsel

a) Hensyntagen

- Er det problemarter på arealet og i så fall – hvordan skal disse håndteres?
- Er det rødlistearter i området som det skal tas spesielt hensyn til og i så fall hvordan?
- Er det arkeologiske kulturminner i området og hvordan tas det i så fall hensyn til disse?

Arealet skal ikke jordarbeides, planeres eller tilføres gjødsel, såfrøblanding eller plantevernmidler, slik at den gamle kulturmarka forringes. Det kan foretas opprensning eller åpning av gamle, gjengrodd grøfter.

b) Beiting

- Hvordan er beitearealet avgrenset (inngjerdet, naturlig avgrenset av fjell, sjø etc.)?
 - Hva slags beitedyr? (Oppgi også om det er voksne dyr eller ungdyr/lam etc. og husdyrrase)
 - Er det aktuelt med sambeiting?
 - Hvor mange dyr skal beite på arealet? (Oppgi antall dyr av hvilke dyreslag for ulike delarealer)
 - Skal antall beitedyr reduseres utover sommeren?
 - Hva er planlagt beiteperiode?
 - Er det planlagt tilleggsfôring?
 - Er det behov for rydding i tillegg og når skal ryddingen i så fall skje?
 - Er arealet opprinnelig gammel slåttemark og hvordan tas det i så fall hensyn til det?
- Beitearealer skal være inngjerdet eller avgrenset på annen måte og beitetrykket skal være slik at arealenes egenart opprettholdes. Beitepusser bør ikke benyttes.

c) Slått

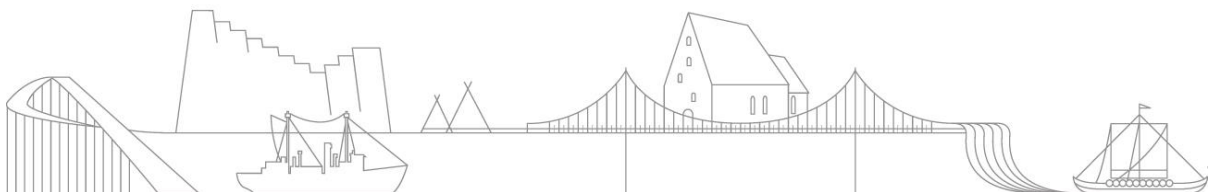
- Skal arealet slås hvert år eller sjeldnere?
- Når er arealet planlagt slått?
- Hva slags redskap skal brukes til slått?
- Hvordan skal avlingen samles opp?
- Skal høyet bakketørke?
- Skal høyet hesjes?
- Skal arealet beites i tillegg og i så fall i hvilken/hvilke periode/r?
- Skal det lages spiringshull?
- Skal arealet ryddes og/eller rakes for å fjerne kvist og løv, og i så fall når?

6. Logg

Det er tjenlig å føre logg over hva som blir gjort og når, samt effekter av tiltakene. Fotodokumentasjon er også nyttig.

7. Rullering

Oppgi når skjøtselplanen skal rulleres. Skjøtselplaner anbefales rullert ca. hvert femte år, i tillegg til fortløpende evalueringen av om tiltakene fører mot målet.

Vedlegg 5: Skjøtsel av kulturminner - mal

Malen er utarbeidet ved Fylkesmannen i Troms, landbruksavdelinga i samråd med kulturminneforvaltninga hos Troms fylkeskommune.

Malen tar utgangspunkt i tilsvarende mal utarbeidet ved Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Malen er ment som et hjelpemiddel i forbindelse med regionale miljøtilskudd for jordbruket i Troms. Skjøtsel er tiltak som blir gjennomført jevnlig (ofte årlig) for å opprettholde en ønsket tilstand for et kulturminne. Skjøtselsplanen må være i tråd med og skjøtselen utføres i samsvar med forskrift og veileder for regionale miljøtilskudd for jordbruket i Troms.

For å være berettiget tilskudd, må skjøtselsplanen være godkjent av kulturminneforvaltninga (Troms fylkeskommune eller Sametinget). Kulturminneforvaltninga vil også bistå med å utforme planen. Det er viktig å varsle kulturminneforvaltninga i god tid før man tenker på å søke tilskudd, da de trenger tid til befarings og utforming av skjøtselsplan.

1. Grunnopplysninger

Her må følgende gå frem:

- Grunneier
- Gårdsnavn
- Gårdsnr./bruksnr.
- Hvem som skjøtter kulturmine/ne
- Kommune
- Hvor/hvordan kulturminnet er registrert

2. Kart

Arealet med kulturminneområdet skal være tegnet inn på kart. Dersom det skal være ulik skjøtsel for forskjellige deler av arealet, bør dette fremgå av kartet.

Endelig omfang av arealet som skjøttes skal avtales med kulturminneforvaltninga, eventuelt på bakgrunn av erfaring.

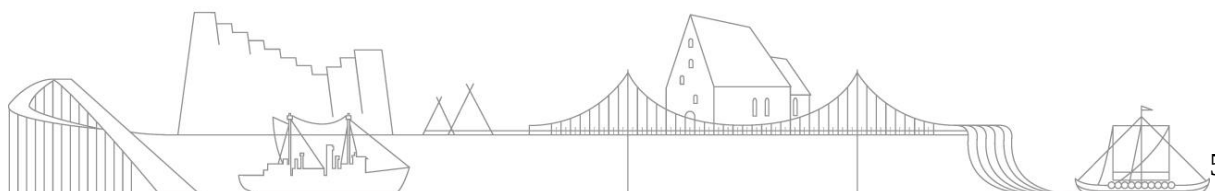
3. Beskrivelse av arealet og kulturminnet/kulturminnene

Bakgrunn for beskrivelsen vil være egne observasjoner og i en del tilfeller, register/arkiver og lignenede. Få frem hva slags type kulturminne det er. Hvordan er arealet blitt brukt tidligere? Er kulturminnet skadet og i så fall hvordan? Er noe av det som står i registeret/arkivet feil? Størrelsen på arealet og eventuelt delarealene som skal skjøttes må oppgis (jf. det som er ført opp på kartet). Legg ved bilde av kulturminnet/kulturminnene som inngår i skjøtselsplanen.

4. Mål

Hva er målsettingen med skjøtselen? Her kan det blant annet vises til målsettingene i Miljøplan trinn 2.

Målsettingen har betydning for hvordan man velger å skjøtte arealet.

5. Beskrivelse av skjøtsel

Hva skal gjøres og med hva slags utstyr? Endelig beskrivelse av skjøtselen gjøres i samarbeid med kulturminneforvaltninga (Sametinget eller Troms fylkeskommune). Det må ikke brukes kjemiske midler for å fjerne vegetasjon. Torv som er grodd innpå kulturminnet skal ikke fjernes. Det må ikke graves i jordsmonnet på eller inntil et arkeologisk kulturminne og heller ikke legges noe til i overflaten. En må ikke forsøke å fjerne rota på trær. En må ikke bruke tunge maskiner rundt eller oppå kulturminnet, generelt må en være varsom ved maskinbruk.

a) Skjøtsel i form av beiting

- Hvordan er beitearealet avgrenset?
 - Hva slags beitedyr? (Oppgi også om det er voksne dyr eller ungdyr/lam etc. og husdyrrase.)
- NB: Dersom det skal beites med storfe, må det gjøres en vurdering av hvor slitesterkt kulturminnet med nærområde er og av dyras potensielle graveaktivitet.
- Hvor mange dyr skal beite på arealet? (Oppgi eventuelt dyreslag og antall for ulike delarealer.)
 - Hva er planlagt beiteperiode?
 - Er det behov for rydding i tillegg og når skal ryddingen i så fall skje?

b) Skjøtsel i form av slått

- Skal arealet slås hvert år eller sjeldnere?
- Når er arealet planlagt slått?
- Hva slags redskap skal brukes til slått?
- Hvordan skal avlingen samles opp?
- Skal arealet beites i tillegg?
- Skal arealet ryddes og/eller rakes for å fjerne kvist og løv, og i så fall når?

6. Sammenheng

Er skjøtselstiltaket ledd i en større satsing på skjøtsel av kulturminner på eiendommen? Beskriv kort sammenhengen.

7. Ansvarlig utførende / kontaktperson

Det kan være andre enn søker som skal utføre skjøtselsarbeidet. Før opp telefonnummer og e-postadresse til den som har ansvaret for gjennomføring av skjøtselen.

8. Logg

Det kan være nyttig å føre logg over hva som blir gjort og når, samt å registrere hvilke effekter som er oppnådd.

Fotodokumentasjon er også nyttig.

9. Rullering

Oppgi når skjøtselplanen skal rulleres. Skjøtselsplaner anbefales rullert ca. hvert femte år i tillegg til den fortløpende evalueringen av om tiltakene fører mot målet.

